

GREAT

DECREASING CORRUPTION RISKS IN SERBIAS' MIGRATION MANAGEMENT SYSTEM
SMANJENJE RIZIKA OD KORUPCIJE U SISTEMU UPRAVLJANJA MIGRACIJAMA U SRBIJI

Predlog za unapređenje javnih politika

Prevencija trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i zaštita stranih radnika u Srbiji

GREAT

DECREASING CORRUPTION RISKS IN SERBIAS' MIGRATION MANAGEMENT SYSTEM
SMANJENJE RIZIKA OD KORUPCIJE U SISTEMU UPRAVLJANJA MIGRACIJAMA U SRBIJI

**Predlog za unapređenje
javnih politika**

**Prevenција trgovine ljudima
u svrhu radne eksploatacije i
zaštita stranih radnika u Srbiji**

Autorka:

Jasmina Krunić

Istraživačice:

Danijela Nikolić, Kristina Topić

Izdavač:

Marija Andjelković

ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima

Beograd, Republika Srbija

astra@astra.rs

www.astra.rs

©ASTRA 2024.

Dizajn: Marija Dobrić

Štampa: Štamparija VKV povez, Vršac

Tiraž: 50

Beograd, 2024.

ISBN-978-86-84889-72-2

* Ova publikacija je pripremljena uz solidarnu podršku Ministarstva spoljnih poslova Kraljevine Holandije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora i nikako se ne može smatrati odrazom stavova Ministarstva spoljnih poslova Kraljevine Holandije.

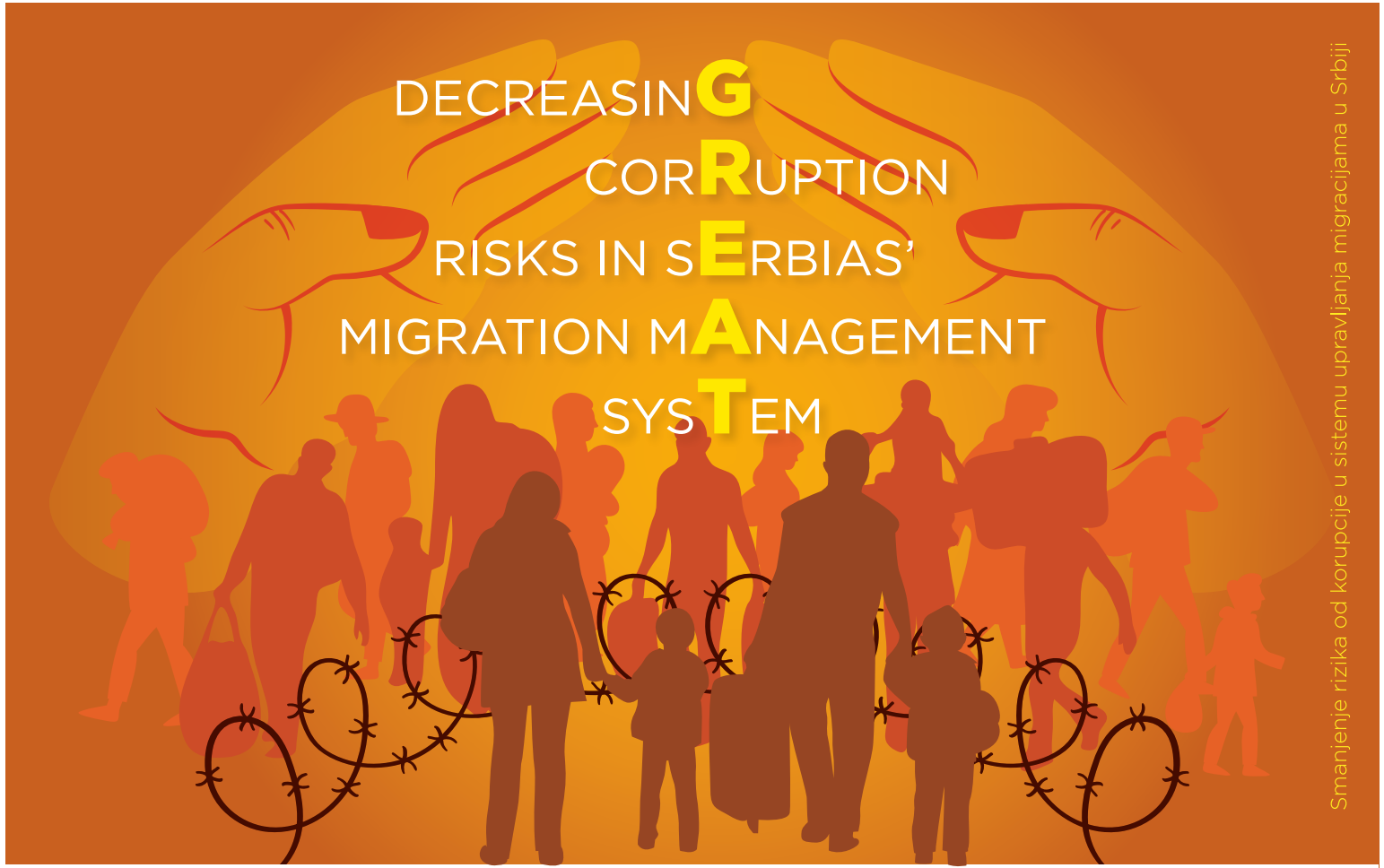
Ustav Republike Srbije (čl. 26) zabranjuje ropstvo, dovođenje u položaj sličan ropstvu i prinudni rad:

*Niko ne može biti držan u ropstvu ili u položaju sličnom ropstvu. Svaki oblik trgovine ljudima je zabranjen. **Zabranjen je prinudni rad.** Seksualno ili ekonomsko iskorišćavanje lica koje je u nepovoljnom položaju smatra se prinudnim radom.*

Iz ekspozea¹ mandataru Vlade Srbije (1. maj, 2024. godine)

„U prvom srpskom ustavu iz 1835. godine jasno je pisalo da u Srbiji nema robova. I ne samo to.

Pisalo je i da će svaki rob koji nogom kroči na tlo Srbije, istog trenutka postati slobodan čovek.“

DECREASING
CORRUPTION
RISKS IN SERBIAS'
MIGRATION MANAGEMENT
SYSTEM

Smanjenje rizika od korupcije u sistemu upravljanja migracijama u Srbiji

Sažetak	5
Uvod.....	6
Pitanja bez potpunih odgovora: odakle dolaze radnici, u kojim gradovima i sektorima rade, koliko dugo se zadržavaju	7
Podaci Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprava granične policije	9
Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje	10
Podaci Ministarstva spoljnih poslova	12
Najavljene inicijative za bolje sagledavanje potreba za radnom snagom.....	13
DODATNI IZAZOVI: početak primene Sporazuma Otvoreni Balkan, sezonski radnici i položaj žena u radnim migracijama	14
Otvoreni Balkan.....	14
Sezonski radnici	14
Sveprožimajuće pitanje: položaj stranih radnica na boravku u Srbiji po osnovu rada	14
Načini angažovanja stranih radnika u Srbiji i moguće posledice u njihovom tretmanu	16
Pitanje saglasnosti na kršenje ljudskih i radnih prava	17
PRIMER DOBRE PRAKSE: Presuda Višeg suda u Šapcu iz 2023. godine, potvrđena od Apelacionog i Vrhovnog suda.....	19
Uočeni izazovi u tretmanu stranih radnika u Srbiji	20
Koliko nas se (ne)tiču nove EU inicijative: Direktiva o dužnoj pažnji za održivo poslovanje (CS3D).....	22
Direktiva o dužnoj pažnji za održivo poslovanje (Corporate Sustainable Due Dilligence Directive).....	22
Kako funkcioniše dužna pažnja (due dilligence) u oblastima koje reguliše Direktiva?	22
Očekivani uticaj Direktive na položaj radnika.....	22
Povezanost Direktive sa državama koje imaju značajan izvoz ka EU	22
Zapažanja i preporuke	23
Glavna zapažanja:.....	23
Preporuke	24
Zaključak.....	24

Sažetak

Poslednjih godina, u Srbiji se beleži značajan porast priliva radnika migranata. U periodu od 2020. do 2024. godine, uporedo sa povećanjem broja stranaca koji dolaze u Srbiju da rade, dokumentovano je više slučajeva masovnog kršenja ljudskih i radnih prava stranih radnika². Pomenuti slučajevi izazivaju zabrinutost i dovode u pitanje zaštitu prava stranih radnika i mera prevencije njihove eksploatacije.

Eksploatacija domaćih radnika u Srbiji i inostranstvu ili Zašto se ovaj dokument (ne) bavi domaćim radnicima i njihovim pravima?

Univerzalna ljudska prava i sva druga prava (u ovom slučaju, u fokusu su radna prava), se ne menjaju u zavisnosti od državljanstva osobe čija se prava krše. Međutim, osoba čija su prava prekršena, nalazi se u drugačijoj poziciji, kada se nalazi na teritorije druge države, to jest, kada je stranac. ASTRA već dugi niz godina pruža podršku brojnim državljanima Srbije, radnicima koji su žrtve trgovine ljudima u formi radne eksploatacije, i doživeli su ovo iskustvo na teritoriji druge države. Prvi slučaj radne eksploatacije našeg građanina na radu u inostranstvu, ASTRA beleži još 2006. godine. Od tada, pa do danas, brojne građanke i građani Srbije, obraćaju se ASTRI za podršku u ostvarivanju svojih prava i/ili dobijanja određenih usluga podrške, nakon traumatičnog iskustva radne eksploatacije u inostranstvu. Međutim, šta je sa domaćim radnicima na teritoriji Srbije?

Da li u Srbiji ima poslodavaca koji čine teže oblike kršenja ljudskih i radnih prava domaćih radnika, pa čak i trguju ljudima:

- sa namerom iskorišćavaju težak položaj radnika,
- regrutuju ih nudeći im lažne informacije o zaradi i uslovima rada,
- uslovljavaju zaduživanjem ili drugim oblicima pretnji i kontrole, a potom
- radno eksploatišu i na taj način pribavljaju materijalnu korist?

Iako su domaći radnici u određenoj prednosti u odnosu na strane, jer poznaju jezik, nalaze se na teritoriji sopstvene

države, uglavnom imaju gde da odu ako napuste posao, to ne umanjuje mogućnost ni rizik od postojanja i činjenja ovog krivičnog dela na teritoriji Srbije, sa žrtvama koji su državljani Srbije, niti umanjuje ozbiljnost i težinu posledica po potencijalne žrtve.

Ono što ASTRI prenose naši državljani koji su bili pretpostavljene žrtve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji, jeste da je njima otežavajuća okolnost što su kršenje ljudskih i radnih prava, čak i radnu eksploataciju doživeli, radeći u nekoj od firmi koja posluje u njihovom gradu. Prijavljivanje ovakvih slučajeva nadležnim organima i učestvovanje sudskom postupku, čine se kao nemoguća misija jer radnici treba da nastave da žive i rade u svom mestu boravka, u strahu od toga kako će pronaći naredni posao i strepeći za sopstvenu i za bezbednost svoje porodice.

Korisne publikacije i aplikacije namenjene državljanima Srbije možete pronaći ovde:

**Aplikacija
Safe At Work**

Ovaj predlog za unapređenje javnih politika sagledava izazove sa kojima se suočavaju strani radnici u Srbiji, prati i analizira najnovije trendove i podatke, uključujući i one nakon početka primene novina u proceduri za dobijanja jedinstvene dozvole, skreće pažnju na ulogu i

štetne prakse agencija za zapošljavanje, ukazuje na mogući uticaj Sporazuma Otvoreni Balkan, potencijal indirektnog uticaja nove **EU Direktive o dužnoj pažnji za održivo poslovanje**³ (CSDDD) i daje preporuke za poboljšanje zaštite i integracije radnika migranata u Srbiji.

Sa aspekta borbe protiv trgovine ljudima i svih oblika eksploatacije, dokument se bavi i fenomenom 'saglasnosti', odnosno nelegitimnošću pristanka na eksploatatorske prakse.

³ DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 <https://shorturl.at/CNUGF>

² **Izveštaj 1:** Eksploatacija indijskih radnika na izgradnji puteva u Srbiji, 2023. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/RLbuM>

Izveštaj 2: Slučaj masovne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji: Novo robovlasništvo za 21. Vek PROŠLOST, SADAŠNJOST I SUMORNA BUDUĆNOST EKSPLOATACIJE RADNIKA MIGRANATA (ne samo) u SRBIJI, 2022. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/EySTe>

Izveštaj 3: Od snova do dugova i eksploatacije: neispričana priča 11 radnika žrtava trgovine ljudima u Srbiji, 2024. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/6Prwx>

Uvod

Srbija postaje sve privlačnija destinacija za strane radnike, posebno iz Azije i drugih zemalja van EU. Poslednjih godina je došlo do **postepenog povećanja** migracije radne snage sa **Bliskog i Dalekog istoka**, ali i iz Rusije i Ukrajine zbog rata u tom regionu.

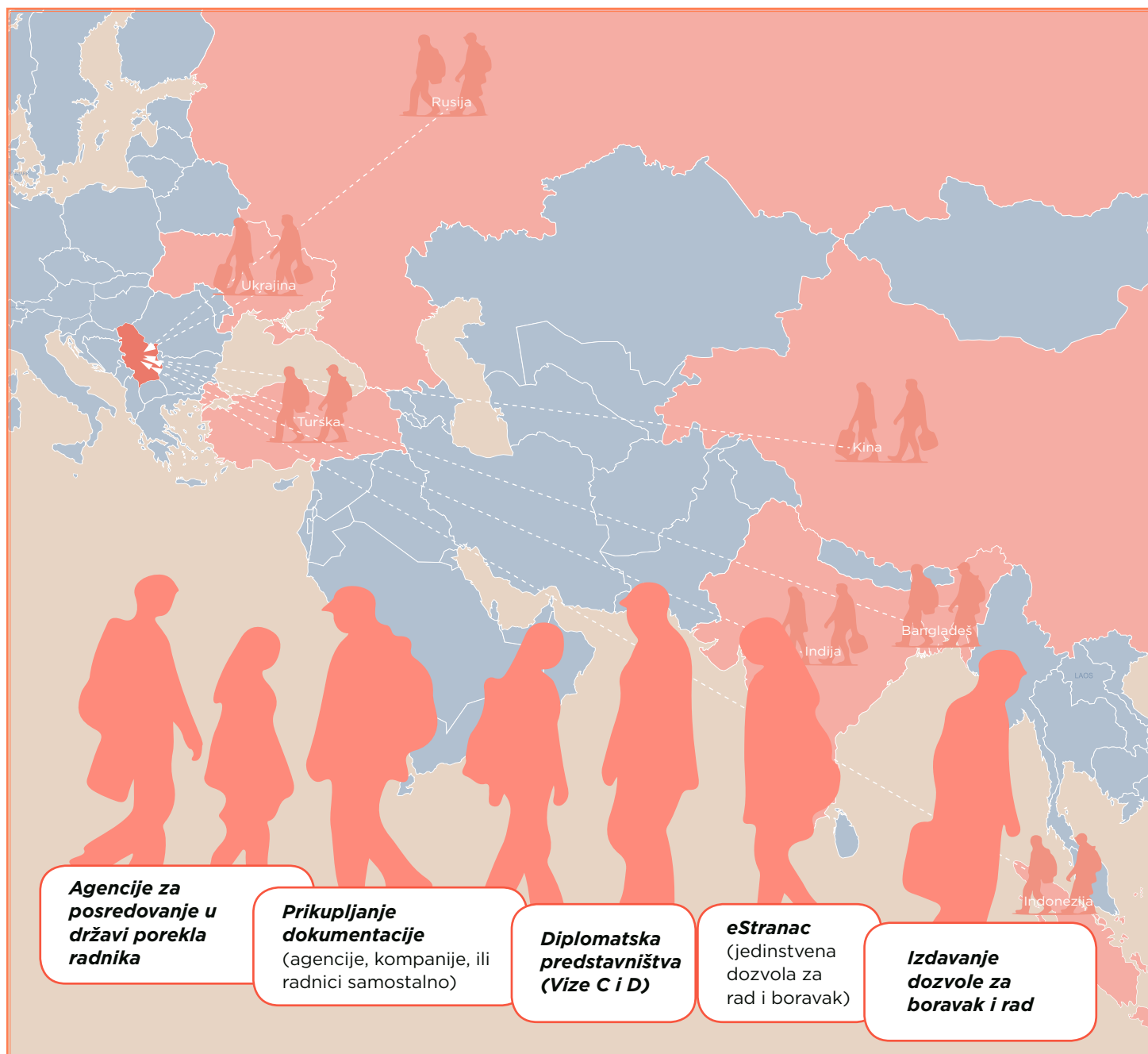
Pored globalnih dešavanja, kao što su konflikti, ovaj priliv podstaknut je sve izraženijim nedostatkom domaće radne snage u različitim sektorima, a naročito u građevinarstvu, industriji i po-

ljoprivredi. Brz porast radnih migracija otvara brojna pitanja ranjivosti stranih radnika i izazove u zaštiti ljudskih i radnih prava stranaca koji dolaze u Srbiju na osnovu zapošljavanja.

Kako bi se dugoročno planirali zakonodavni, strateški i operativni ekonomski, socijalni, radno-pravni i drugi aspekti boravka i rada sve većeg broja stranih radnika u Srbiji, neophodno je najpre ustanoviti **koje podatke i informacije je potrebno prikupljati i obrađivati** kako

bi se dobio dubinski uvid u karakteristike radnih migracija u Srbiji.

ASTRA je u proteklom periodu objavila nekoliko analiza i istraživanja koja su za temu imala položaj stranih radnika u Srbiji, ostvarivanje njihovih prava i slično. Neki od nalaza i preporuke iz tih dokumenata će biti ponovljeni i ovde jer se okolnosti nisu značajnije izmenile, dok je broj radnika koji nastavljaju da dolaze, sve veći.

Pitanja bez potpunih odgovora: odakle dolaze radnici, u kojim gradovima i sektorima rade, koliko dugo se zadržavaju

Radne dozvole koje se izdaju stranim državljanima prema Zakonu o zapošljavanju stranaca su dozvola za zapošljavanje i posebne slučajeve zapošljavanja: dozvola za upućena lica, dozvola za kretanje u okviru privrednog društva,

dozvola za nezavisnog profesionalca, dozvola za samozapošljavanje i dozvola za osposobljavanje i usavršavanje.

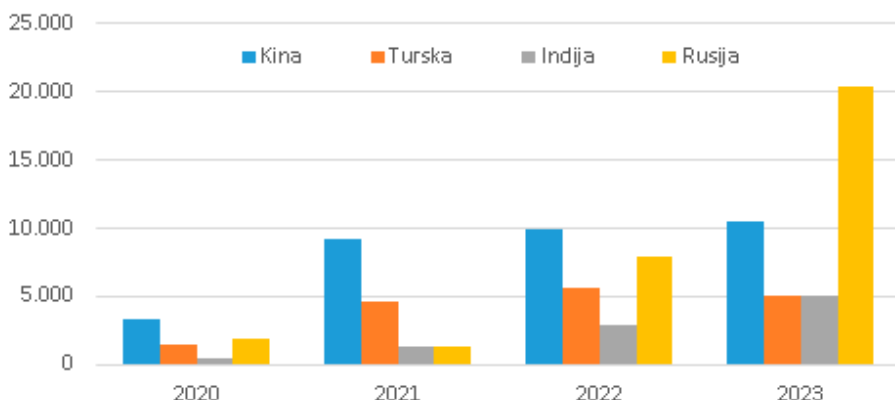
Iz kojih država se beleži najveći priliv radnika u Srbiji?

Tabela 1: Pregled priliva strane radne snage u periodu od 2020-2023. godine

Godina	Broj boravišnih dozvola na osnovu radnog odnosa (za prikazanih 5 država)	Državljanstvo stranih radnika sa najvećim učešćem u ukupnom broju izdatih dozvola			
		Kina	Turska	Indija	Rusija
2020	13.669	3.367	1.474	410	1.872
2021	20.828	9.266	4.587	1.267	1.259
2022	35.805	9.898	5.656	2.972	7.954
2023	40.923	10.465	5.057	5.010	20.391
UKUPNO	111.225	32.996	16.774	9.659	31.476

Polja sa najtamnijom nijansom u tabeli prikazuju najveći broj državljana određene države, koji su u navedenoj godini, podneli zahtev za izdavanje boravišne dozvole po osnovu radnog odnosa.

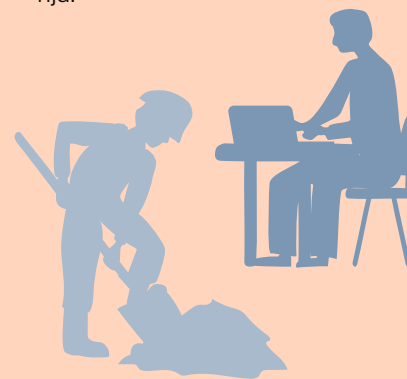
Prikaz priliva stranih radnika iz Kine, Turske, Indije i Rusije (2020-2023)

*Izvor je Migracioni profil Republike Srbije.

Najveći broj boravišnih dozvola po osnovu radnog odnosa izdat je državljanima Kine, koji su bili na prvom mestu po broju ovih dozvola u 2020, 2021. i 2022. godini. Međutim, u 2023. godini, na prvom mestu po broju izdatih dozvola nalazili su se državljani Rusije.

Važno je napomenuti da praksa ASTRE pokazuje da se strani radnici iz Kine i Rusije u Srbiji značajno razlikuju prema vrstama poslova koje obavljaju, kao i prema svom položaju, zaradama i tretmanu. Dok su kineski radnici često angažovani u industrijskim i proizvodnim sektorima, ruski radnici češće nalaze zaposlenje u sektorima kao što su IT i finansije, što se odražava i na njihove uslove rada i primanja.

Ostale dve države iz kojih u Srbiju dolazi značajan broj stranih radnika su Turska i Indija.

Državljanima Rusije, Kine, Turske i Indije, u totalnom zbiru čine gotovo četiri petine (76%) ukupnog broja stranih državljana kojima su u 2023. godini izdate boravišne dozvole po osnovu radnog odnosa⁴.

4 Pored državljana Rusije, Kine, Turske i Indije, državljani kojima su izdate radne dozvole sa privremenim boravkom dolaze i iz Nepala, Šri Lanke, Kube i dr.

Pored toga što je praćenje podataka o kretanju strane radne snage otežano zbog kasnog objavljivanja najvažnijih javnih publikacija na ovu temu (na primer, Migracioni profil Republike Srbije za 2023. godinu, objavljen je u drugoj polovini jula 2024. godine), način prikazivanja podataka takođe predstavlja izazov. Osim Migracionog profila, relevantni podaci dostupni su u izveštajima Nacionalne službe za zapošljavanje, a u širem smislu i u Centralnom registru stanovništva (dostupnom vršiocima javnih ovlašćenja).

Migracioni profil prikazuje podatke o osnovu izdavanja dozvole za privremeni boravak,⁵ i oni potvrđuju da je **zapošljavanje ubedljivo najčešći osnov za boravak** u poslednje 4 godine. Nisu dostupni **podaci o produženim radnim dozvolama** (koristeći isti princip: po vrstama dozvola i državljanstvu), za određeni period. To znači da je nemoguće izvesti specifičnije zaključke o trendovima i poređenjima dolazaka i ostanaka stranih državljana na tržištu rada u Srbiji.

Tabela 2: Odobrenja privremenog boravka izdata prvi put prema osnovu odobrenja, 2020-2023. godine

Osnov odobrenja - zapošljavanje	Broj	%
2020.	7.704	68,1
2021.	13.475	76,7
2022.	24.645	64,05
2023.	26.556	58,87

Izvor: Migracioni profil Republike Srbije.

Gde se izdaje najveći broj radnih dozvola i šta se još (ne) vidi iz podataka?

U periodu od 2020. do 2022. godine, iz javno dostupnih podataka, vidi se da je najveći broj radnih dozvola stranim radnicima izdato u Beogradu, Boru i Novom Sadu.

Tabela 3: Područje gradova i opština u Srbiji u kojima rade strani državljani

Grad	2020. godina	2021. godina	2022. godina
Beograd	6.909	12.405	21.307
Bor	1.049	4.284	4.091
Novi Sad	1.037	949	2.005
UKUPNO:	8.995	17.638	24.403

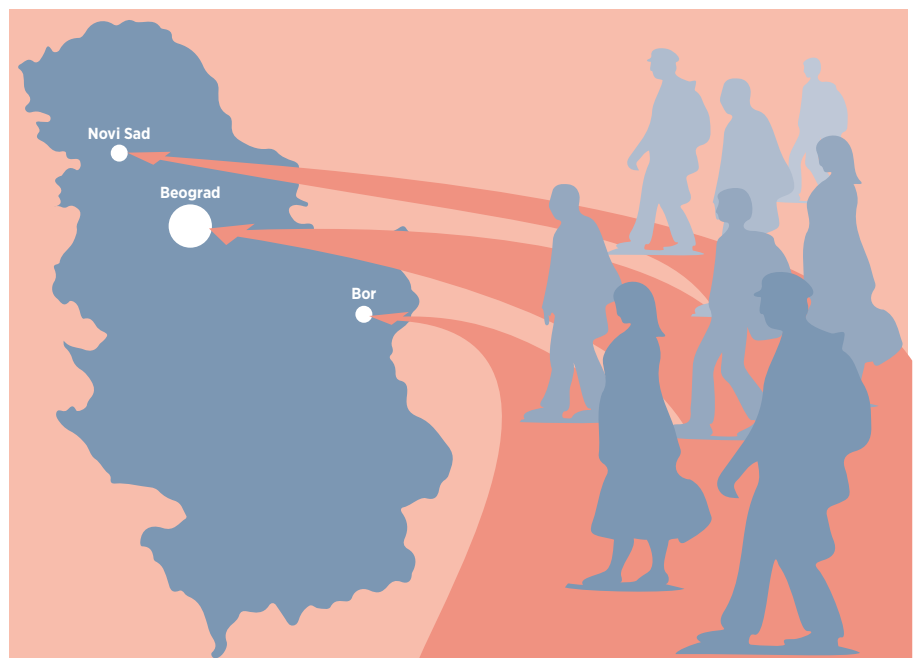
Poređenjem 2021. i 2022. godine, na teritoriji Beograda i Novog Sada uočljiv je veliki rast broja izdatih radnih dozvola. U Beogradu je u 2022. godini izdato **71,7% više** radnih dozvola stranim radnicima nego u 2021. godini, dok je u Novom Sadu taj rast još drastičniji: u 2022. godini izdato je **111% više** radnih dozvola strancima nego u prethodnoj godini.

Kada je u pitanju Bor, trend rasta broja izdatih radnih dozvola uočen je godinu dana ranije u odnosu na Beograd i Novi

Sad. U Boru je u 2021. godini izdato za **308% više** radnih dozvola u odnosu na 2020. godinu, a u 2022. godini - **289% više**.

Za bolje razumevanje kretanja stranih radnika, po vrstama dozvola i obavljanju posla na teritoriji na kojoj je dozvola izdata, nedostaju sledeći javno dostupni podaci⁶:

- U kojoj meri poslodavci sa sedištem na području filijale koja izdaje dozvolu radno angažuju strane državljane (radne dozvole za zapošljavanje, za upućena lica, za kretanje u okviru privrednog društva i za osposobljavanje i usavršavanje),
- U kojoj meri se rad stranih državljana obavlja na području opštine ili grada gde je radna dozvola izdata (radne dozvole za samozapošljavanje i radna dozvola za nezavisnog profesionalca), kao i
- U kojoj meri je radna dozvola izdata na području te filijale samo zato jer je na njoj prijavljen privremeni boravak stranca (radne dozvole za osposobljavanje i usavršavanje).

⁵ Zakon o strancima ('Sl. glasnik RS', br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023) član 40, st. 1: (1) Privremeni boravak je dozvola boravka stranog državljanina u Republici Srbiji i može da se odobri strancu koji namerava da boravi u Republici Srbiji duže od 90 dana u periodu od 180 dana, duže od perioda boravka određenog međunarodnim ugovorom, odnosno duže od perioda na koji je izdata viza za duži boravak, po osnovu: 1) zapošljavanja; 2) školovanja ili učenja srpskog jezika; 3) studiranja; 4) učestvovanja u programima međunarodne razmene učenika ili studenata; 5) stručne specijalizacije, obuke i prakse; 6) naučno istraživačkog rada ili druge naučno obrazovne aktivnosti; 7) spajanja porodice; 8) obavljanja verske službe; 9) lečenja ili nege; 10) vlasništva nad nepokretnosti; 11) humanitarnog boravka; **12) statusa pretpostavljene žrtve trgovine ljudima; 13) statusa žrtve trgovine ljudima;** 14) drugih opravdanih razloga u skladu sa zakonom ili međunarodnim ugovorom. <https://shorturl.at/H8fcN>

⁶ Desk analiza o činjenicama i trendovima u vezi sa migrantskom radnom snagom u Srbiji, ASTRA - Akcija protiv trgovine ljudima, 2023. <https://bit.ly/4bAhhAO>

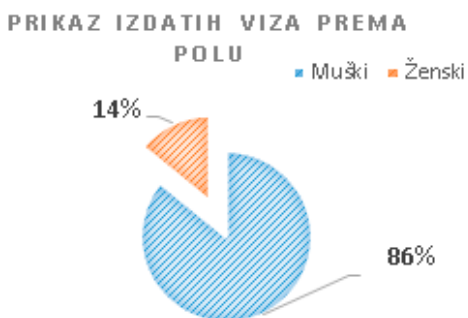
Od 1. februara 2024. godine, izdavanje jedinstvenih dozvola za privremeni boravak i rad stranaca u Republici Srbiji odvija se prema odredbama ažuriranog Zakona o strancima i Zakona o zapošljavanju stranaca. Ove zakonske izmene uvode novine koje bi trebalo da imaju za cilj poboljšanje procesa integracije stranih radnika kroz efikasnije procedure, omogućujući brži pristup radnom tržištu i veću zaštitu prava stranaca. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije dostavilo je ažurirane podatke o izdavanju jedinstvenih dozvola i viza D, što će omogućiti bolji uvid u dinamiku angažovanja strane radne snage u Srbiji tokom tekuće godine.

Na osnovu upita organizacije ASTRA, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije dostavilo je podatke vezane za izdavanje jedinstvenih radnih dozvola i viza D od 1. februara 2024. godine. Ove informacije doprinose omogućavanju boljeg uvida u kretanje strane radne snage u Srbiji tokom posmatranog perioda.

U periodu od 01.02.2024. godine data je saglasnost za ukupno 9576 viza D, od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, od čega je gotovo 86% viza izdato muškarcima, a 14% je izdato ženama:

Tabela 4: Vize D izdate prema polu

Pol	Broj
Muški	8.223
Ženski	1.353
Ukupno	9.576

Zahtevi za jedinstvenu radnu dozvolu

U narednoj tabeli prikazana je statistika zahteva za jedinstvenu radnu dozvolu, u posmatranom periodu, iz koje se vidi da su najzastupljeniji osnovi za dozvolu zapošljavanje i samozapošljavanje (upisan u rešenje o registraciji), i čine 64.83% obrađenih zahteva (zapošljavanje), i 23.57% samozapošljavanje, od ukupno 11.102 obrađena zahteva.

Tabela 5: Prikaz obrađenih zahteva u odnosu na osnov zahteva

Osnov obrađenih zahteva	Broj
Zapošljavanje	7.199
Samozapošljavanje (upisan u rešenje o registraciji)	2.617
Ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji	892
Kretanje u okviru privrednog društva	371
Osposobljavanje i usavršavanje	22
Nezavisni profesionalac	1
Ukupno	11.102

Pol lica kojima su izdati zahtevi

Iz tabele koja prikazuje raspodelu zahteva za jedinstvene radne dozvole prema polu, vidi se da se u posmatranom periodu nastavlja trend da žene čine nešto manje od petine od ukupnog broja stranih radnika koji dolaze na rad u Srbiju.

Od ukupno 8.827 obrađenih zahteva, 81.23% su podneli muškarci, a 18.77% žene.

Tabela 6: Udeo muškaraca i žena u odnosu na izdate zahteve

Pol	Broj
Muški	7.171
Ženski	1.656
Ukupno	8.827

Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavilo je i pregled izdatih radnih dozvola u odnosu na državljanstvo podnosilaca zahteva. U periodu od 1. februara do 17. jula 2024. godine, izdato je 8.827 dozvola za državljane ukupno 90 različitih država.

Tabela 7: Izdate jedinstvene dozvole prema državljanstvu (5 najbrojnijih državljanstava podnosilaca)

Državljanstvo	Broj
Ruska Federacija	4.135
Kina	1.399
Indija	749
Turska	728
Šri Lanka	295

Zajedno, tri države iz kojih je stigao najveći broj zahteva (Ruska Federacija, Kina i Indija) čine 71.18% od ukupnog broja izdatih dozvola.

Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje

Za potrebe izrade ovog dokumenta, ASTRA je zatražila od Nacionalne službe za zapošljavanje (NZS) najnovije podatke o radnim dozvolama za strance (od 01. 02. 2024.). NSZ je u najkraćem roku dostavila tražene podatke i na taj način omogućila uvid u najaktuelnija dešavanja kada je u pitanju strana radna snaga u Srbiji.

ASTRA je prikupila podatke u vezi sa **brojem i vrstom obrađenih zahteva za jedinstvenom radnom dozvolom** u periodu od 01. februara 2024. godine, kao i brojem izdatih Viza D dozvola u periodu od 01. februara 2024. godine. Podaci koji su traženi odnose se na broj stranaca koji su podneli molbu za jedinstvenom dozvolom za boravak i

rad, njihov pol i državljanstvo.

Nacionalna služba za zapošljavanje je dostavila sledeće podatke:

- Pregled izdatih **rešenja o usvajanju zahteva** po državljanstvu lica i vrstama radnih dozvola u periodu od 01.01.2024. do 22.07.2024. godine (nove i produženje radne dozvole).

- Pregled podnetih zahteva za izdavanje radnih dozvola po državljanstvu lica i vrstama radnih dozvola u periodu od 01.01.2024. do 22.07.2024. godine (nove i produženje radne dozvole).
- Broj **zahteva za boravak** od 01.02.2024. do 18.07.2024. godine **po bližem osnovu** (zapošljavanje u užem smislu, upućena lica, nezavisni

profesionalac, osposobljavanje i usavršavanje kretanje u okviru privrednog društva, samozapošljavanje), polu i državljanstvu.

- Broj zahteva za **vizu D** u periodu od 01.02.2024. do 18.07.2024. godine po bližem osnovu (zapošljavanje u užem smislu, upućena lica, nezavisni profesionalac, osposobljavanje i usavršavanje kretanje u okviru privrednog

društva, samozapošljavanje), polu i državljanstvu.

- Broj **procena za boravak** za period od 01.02.2024. do 18.07.2024. godine po osnovu pola i državljanstva.
- Broj **mišljenja za vizu D** za period od 01.02.2024. do 18.07.2024. po osnovu i državljanstvu.

Pregled obrađenih podataka prikupljenih od Nacionalne službe za zapošljavanje

Svi podaci navedeni u ovoj sekciji, odnose se na period od: 01. 02. 2024. do 22. 07. 2024.

U tabeli je dat pregled broja **izdatih rešenja** o usvajanju **zahteva po državljanstvu** lica, ukupno po svim vrstama radnih dozvola, uključujući nove i produžene dozvole.

Od ukupnog broja izdatih rešenja (15.391), najveći broj je izdat državljanima Ruske Federacije (5.957), a potom Kine (3.437).

Tabela 8: Broj izdatih rešenja o usvajanju zahteva po državljanstvu - radne dozvole

Broj izdatih rešenja o usvajanju zahteva po državljanstvu - radne dozvole	
Državljanstvo	Ukupno
Ruska Federacija	5957
Kina	3437
Indija	1446
Turska	1116
Nepal	496
Šri Lanka	470

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Od ukupnog broja **podnetih zahteva** za izdavanje radnih dozvola (14.437), najveći broj radnih dozvola izdat je državljanima Ruske Federacije (5.309) i Narodne Republike Kine (3.335).

Tabela 9: Broj podnetih zahteva za izdavanje radnih dozvola, po državljanstvu

Podneti zahtevi za izdavanje radnih dozvola po državljanstvu	
Državljanstvo	Ukupno
Ruska Federacija	5.309
Kina	3.335
Indija	1.448
Turska	1.050
Nepal	512

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj zahteva za boravak prema osnovu **zapošljavanje u užem smislu** je 15.180.

Posmatrajući ukupan broj zahteva za boravak (23.796), zapošljavanje u užem smislu (15.180), najveći udeo čine državljani Ruske Federacije (4.253) muškog pola.

Tabela 10: Broj zahteva za boravak prema osnovu boravka (zapošljavanje u užem smislu)

Broj zahteva za boravak prema osnovu boravka (zapošljavanje u užem smislu)		
Državljanstvo	Muškarci	Žene
Ruska Federacija	4253	1771
Kina	1881	304
Indija	1793	17
Turska	1394	72
Šri Lanka	584	43

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj **procena za boravak** u odnosu na **bliži osnov zapošljavanje** u užem smislu je **13.567 procena**. U tabeli je dat pregled broja procena za boravak u odnosu na bliži osnov zapošljavanje u užem smislu (posebno izdvojeno za žene) za prvih 5 zemalja po brojnosti.

Tabela 11: Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov zapošljavanje u užem smislu

Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov zapošljavanje u užem smislu		
Državljanstvo	Muškarci	Žene
Ruska Federacija	3907	1615
Kina	1655	263
Indija	1601	16
Turska	1268	64
Šri Lanka	523	38

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov **ugovor o poslovno tehničkoj saradnji** (upućena lica) je **2.046**.

U tabeli je dat pregled broja procena za boravak u odnosu na bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica, posebno izdvojeno za žene) za prvih 5 zemalja po brojnosti.

Tabela 12: Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)

Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov - ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)		
Državljanstvo	Muškarci	Žene
Turska	799	4
Kina	702	28
Rumunija	148	12
Indija	103	-
Mađarska	80	-

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov **kretanje u okviru privrednog društva** je 694. U tabeli je dat pregled broja procena za boravak u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva (posebno izdvojeno za žene).

Tabela 13: Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva

Broj procena za boravak u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva		
Državljanstvo	Muškarci	Žene
Kina	425	36
Turska	125	1
Severna Makedonija	22	1
Japan	13	1
Bosna i Hercegovina	11	3

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

U nastavku su dati podaci o **vizi D** (broj zahteva i mišljenja za vizu D) dobijeni od Nacionalne službe za zapošljavanje. Ukupan broj zahteva za vizu D, posmatrajući zapošljavanje periodu od početka februara 2024. godine do 18.07.2024. bio je **18.826**.

Prikaz u tabelama dat je za prvih 5 zemalja po brojnosti.

Imajući u vidu prethodno zabeležene slučajeve⁷ potencijalne radne eksploatacije, sa više stotina, moguće i hiljada radnika iz Vijetnama na radu u Srbiji tokom 2021. i 2022. godine, zanimljivo je da u prvoj polovini 2024. nije bilo niti jednog zahteva za vizu D podnetog od strane vijetnamskih državljana. Među podnetim zahtevima za jedinstvenu dozvolu za boravak i rad, u periodu od početka februara do 18. 07. 2024. godine, nalaze se zahtevi svega četiri državljana Vijetnama, i to u kategoriji „osposobljavanje i usavršavanje“.

Tabela 14: Broj zahteva za vizu D posmatrajući zapošljavanje (u užem smislu)

Broj zahteva za vizu D - zapošljavanje (u užem smislu)	
Državljanstvo	Ukupno
Bangladeš	4364
Indija	3390
Nepal	2459
Kina	1882
Uzbekistan	1263

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj zahteva za vizu D, posmatrajući kao bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica) je 2.075.

Tabela 15: Broj zahteva za vizu D posmatrajući kao bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)

Broj zahteva za vizu D - ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)	
Državljanstvo	Ukupno
Kina	1.716
Indija	218
Turska	27
Zambija	24
Tunis	21

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj zahteva za vizu D, posmatrajući kao bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva je **573**. U tabeli je dat pregled broja zahteva za vizu D posmatrajući kao bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva.

Tabela 16: Broj zahteva za vizu D posmatrajući kao bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva

Broj zahteva za vizu D - kretanje u okviru privrednog društva	
Državljanstvo	Ukupno
Kina	295
Bangladeš	131
Indija	91
Tadžikistan	28
Uzbekistan	12

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj mišljenja za vizu D u odnosu na bliži osnov zapošljavanje (u užem smislu) je **11.203**. U tabeli je dat pregled broja mišljenja za vizu D u odnosu na bliži osnov **zapošljavanje** (u užem smislu).

Ukupan broj mišljenja za vizu D je **13.544**, od tog broja pozitivnih je **11.935**, dok je negativnih **1.609**.

Tabela 17: Broj mišljenja za vizu D u odnosu na bliži osnov zapošljavanje (u užem smislu)

Broj mišljenja za vizu D - zapošljavanje (u užem smislu ⁸)	
Državljanstvo	Ukupno
Bangladeš	2.633
Indija	2.494
Kina	1.741
Nepal	1.624
Uzbekistan	636

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj mišljenja za vizu D u odnosu na bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica) je **1.825**. U tabeli je dat pregled broja mišljenja za vizu D za ovaj osnov.

Tabela 18: Broj mišljenja za vizu D za period u odnosu na bliži osnov ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)

Broj mišljenja za vizu D - ugovor o poslovno tehničkoj saradnji (upućena lica)	
Državljanstvo	Ukupno
Kina	1548
Indija	174
Zambija	24
Tunis	21
Indonezija	18

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Ukupan broj mišljenja za vizu D u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva je 360. U tabeli je dat pregled broja mišljenja za vizu D u odnosu na pomenuti osnov.

Tabela 19: Broj mišljenja za vizu D za period u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva

Broj mišljenja za vizu D za period u odnosu na bliži osnov kretanje u okviru privrednog društva	
Državljanstvo	Ukupno
Kina	268
Bangladeš	52
Tadžikistan	18
Indija	14
Uzbekistan	4

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

⁷ Slučaj masovne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji: Novo robovlasništvo za 21. Vek PROŠLOST, SADAŠNJOST I SUMORNA BUDUĆNOST EKSPLOATACIJE RADNIKA MIGRANATA (ne samo) u SRBIJI, 2022. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/EyStE>

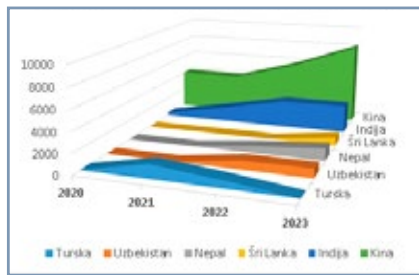
⁸ Zakon o zapošljavanju stranaca, procena, član 10:

Organizacija nadležna za poslove zapošljavanja u postupku izdavanja jedinstvene dozvole vrši procenu ispunjenosti uslova, koja te poslove obavlja kao poverene, za: 1) zapošljavanje;

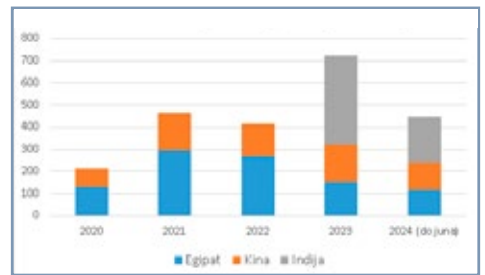
Podaci Ministarstva spoljnih poslova

U narednoj sekciji dat je prikaz podataka o broju izdatih **viza D** i **viza C**, dobijenih od Ministarstva spoljnih poslova, kada je u pitanju broj izdatih Viza D, u periodu od 2020. do polovine 2024. godine.

Za svaku posmatranu godinu, izdvojeno je pet država čiji su državljani podneli najveći broj zahteva za vizu D i vizu C.

Trend izdavanja viza D po državama (2020 - 2023)

Trend izdavanja vize C (2020 - juni 2024)

U narednim tabelama dat je pregled izdatih Viza D, po godinama, u periodu od 2020. do polovine 2024. godine.

Ukupan broj izdatih **viza D za zaposlenje u 2020. godini** je **4.854**.

Ukupan broj izdatih **viza D za zaposlenje u 2021. godini** je **9.495**.

Ukupan broj izdatih **viza D za zaposlenje u 2022. godini** je **13.043**.

Ukupan broj izdatih **viza D za zaposlenje u 2023. godini** je **17.831**.

Ukupan broj izdatih **viza D za zaposlenje do kraja juna 2024. godine** je **9.185**.

Tabela 20: Vize D - 2020. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza D
Kina	4.050
Indija	318
Ukrajina	85
Turska	59
Bangladeš	51

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 21: Vize D - 2021. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza D
Kina	4011
Indija	1508
Turska	1381
Ukrajina	908
Vijetnam	469

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 22: Vize D - 2022. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza D
Kina	5848
Indija	2791
Uzbekistan	873
Turska	760
Nepal	714

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 23: Vize D - 2023. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza D
Kina	8239
Indija	2824
Nepal	1214
Uzbekistan	907
Šri Lanka	851

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 24: Vize D - do kraja juna 2024

Državljanstvo	Broj izdatih Viza D
Kina	2620
Indija	2065
Uzbekistan	1303
Nepal	1056
Bangladeš	623

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

U narednim tabelama dat je pregled izdatih Viza C, po godinama, u periodu od 2020. do polovine 2024. godine.

Ukupan broj izdatih **viza C (poslovna) u 2020. godini** je **513**.

Ukupan broj izdatih **viza C (poslovna) u 2021. godini** je **915**.

Ukupan broj izdatih **viza C (poslovna) u 2022. godini** je **1.398**.

Ukupan broj izdatih **viza C (poslovna) u 2023. godini** je **1.647**.

Ukupan broj izdatih **viza C (poslovna) do kraja juna 2024. godine** je **859**.

Tabela 25: Vize C - 2020. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza C
Egipat	132
Kina	80
Rusija (Ruska federacija)	69
Filipini	15
Sudan	15

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 26: Vize C - 2021. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza C
Egipat	296
Kina	169
Irak	70
Kenija	26
Iran	25

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 27: Vize C - 2022. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza C
Irak	270
Egipat	268
Kina	148
Iran	93
Malezija	44

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 28: Vize C - 2023. godina

Državljanstvo	Broj izdatih Viza C
Indija	397
Kina	171
Egipat	154
Sirija	116
Irak	109

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Tabela 29: Vize C - do kraja juna 2024

Državljanstvo	Broj izdatih Viza C
Indija	206
Kina	123
Egipat	117
Nigerija	42
Iran	36

Izvor: Ministarstvo spoljnih poslova

Viza za kraći boravak se izdaje za turističke, poslovne i druge vrste putovanja, a može obuhvatiti jedan, dva ili više ulazaka u Republiku Srbiju⁹.

⁹ Uslovi za vizu, Ministarstvo spoljnih poslova <https://www.mfa.gov.rs/lat/gradjani/ulazak-u-srbiju/uslovi-za-vizu>

Najavljene inicijative za bolje sagledavanje potreba za radnom snagom

O potrebi da se detaljnije analizira tržište radne snage u Srbiji, uključujući i potražnju strane radne snage, govori i najava Nacionalne službe za zapošljavanje i Privredne komore Srbije, o zajedničkom istraživanju potreba privrede za radnom snagom u narednih 5 do 10 godina i skriningu tržišta nedostajućih kadrova za „Expo 2027“¹⁰. Svrha istraživanja trebalo bi da bude prikupljanje i obrada podataka o tome u **kojim sektorima tržišta i regionima Srbije nedostaju određeni kadrovi**, a najavljena je i izrada **centralne baze otvorenih radnih mesta**. Još važnije, najavljena je i izrada **strategije uvoza radne snage** koja bi trebalo da bude izrađena nakon analize domaćeg tržišta, sa ciljem da se, pre svega, iskoriste domaći kadrovski potencijali.

Prema podacima *Ankete o radnoj snazi u Republici Srbiji*, u 2023. godini¹¹ broj zaposlenih lica iznosio je 2,8 miliona, dok je broj nezaposlenih bio 295 hiljada. U 2023. godini, više od 52 hiljade stranaca dobilo je radnu dozvolu za rad u Srbiji. U odnosu na ukupan broj nezaposlenih domaćih radnika, u posmatranom periodu udeo izdatih radnih dozvola za strance je 17%. Posmatranjem samo ova dva podatka ne može se formirati bilo kakav validan zaključak o tome da li i u kojoj meri strani radnici ugrožavaju domaće nezaposlene radnike, međutim, to pitanje je već duže vreme predmet diskusije stručne javnosti¹². Član 11, Zakona o strancima¹³ predviđa izradu **liste deficitarnih zanimanja**, koja bi trebalo da mapira profile poslova za koje u Srbiji ne postoji radna snaga, i da olakša i ubrza dovođenje radne snage iz inostranstva na te poslove. Ova lista još uvek nije izrađena.

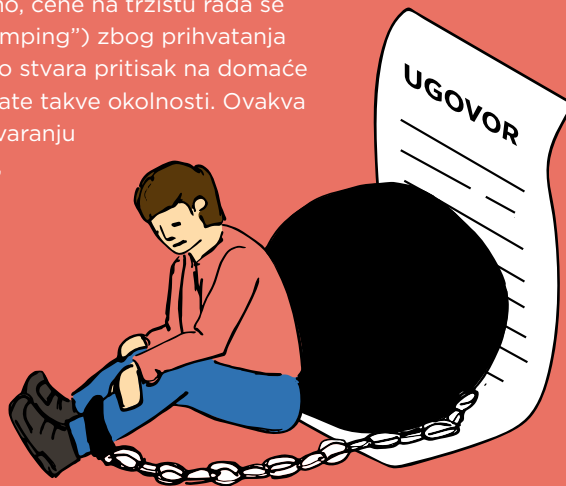
Iz javno dostupnih podataka, ne može se izdvojiti podatak o **vrstama posla** koje strani državljani obavljaju u Srbiji. Odabir podataka koje nadležni organi prikupljaju i prate trebalo bi revidirati u skladu sa okolnostima, kako bi se obuhvatili i podaci o vrstama poslova koje strani radnici (kojima su izdate radne dozvole) obavljaju u Srbiji. Time bi se omogućilo **praćenje sektora** u kojima se strani državljani pretežno zapošljavaju.

Da bi se bolje razumeo uticaj stranaca

na tržište rada i njihova konkurencija sa domaćim radnicima, potrebno je razmotriti i druge faktore kao što su:

- vrsta poslova koje obavljaju,
- njihove kvalifikacije,
- uslovi rada koje prihvataju, kao i
- ukupna potražnja za radnom snagom u određenim sektorima

Praksa organizacije ASTRA, pokazuje da usled ekstremnog siromaštva i socio-političke situacije u matičnim zemljama, radnici migranti su često primorani da prihvate loše uslove rada koje postavlja srpski poslodavci. Posledično, cene na tržištu rada se obaraju (“socijalni damping”) zbog prihvatanja takvih uslova rada, što stvara pritisak na domaće radnike da i oni prihvate takve okolnosti. Ovakva situacija doprinosi stvaranju klime nezadovoljstva, neprihvatanja i netolerancije među domaćim i stranim radnicima, što se odražava i na druge sfere života radnika, poput socijalne i lične.

Imajući u vidu iskustva ASTRE u pružanju podrške stranim radnicima, pretpostavljenim žrtvama trgovine ljudima u formi radne eksploatacije, ovakav pregled podataka olakšao bi i praćenje trendova koji zabrinjavaju, izveštavanje o njima, kao i bolje planiranje preventivnih aktivnosti usmerenih ka stranim radnicima.

¹⁰ Počinje skrining tržišta radne snage u Srbiji: Ko treba kompanijama?, Blic, 28. Juni, 2024. god, <https://shorturl.at/x7Z1f>

¹¹ **Anketa o radnoj snazi**, Republički zavod za statistiku, podaci za 2023. godinu, <https://shorturl.at/dbCdZ>

¹² “Srbiji su potrebni stranci, ali da li novi zakon štiti domaće radnike od jeftine radne snage iz inostranstva”, EuroNews Srbija, 07.08.2023. <https://shorturl.at/aV11d>

¹³ **Zakon o strancima**, <https://shorturl.at/4uDEQ>

DODATNI IZAZOVI: početak primene Sporazuma Otvoreni Balkan, sezonski radnici i položaj žena u radnim migracijama

Otvoreni Balkan

Sporazum Otvoreni Balkan, kojim se omogućava **slobodan protok radne snage** između Srbije, Albanije i Severne Makedonije, potpisan je 2021. godine u Tirani. Primena Sporazuma o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu počela je 1. marta 2024. godine, što znači su građani država potpisnica od tog datuma dobili pravo da se slobodno kreću, borave i rade na teritorijama svih ugovornih strana.

Nakon registracije na odgovarajućem portalu (u Srbiji je to Open Balkan¹⁴, na e-Upravi) i dobijanja takozvanog OB ID¹⁵, građani tri države potpisnica, trebalo bi da mogu bez komplikovanih procedura da se zapošljavaju u druge dve države, pod istim uslovima kao i državljani tih zemalja. Sa druge strane, kompanije, lokalne i strane, koje posluju u zemljama Otvorenog Balkana na ovaj način, dobijaju mogućnost da deficitarne kadrove pronađu na tržištu radne snage susedne države, bez previše papiroloških i institucionalnih barijera.

Jedan od glavnih izazova leži u efikasnosti registracionih sistema za dobijanje OB ID brojeva. Dok OB ID broj omogućava pristup različitim elektronskim uslugama unutar inicijative Otvoreni Balkan, samo praćenje i upravljanje velikim brojem registracija moglo bi da se pokaže kao kompleksno i zahtevno. Mogući problemi u administraciji mogu dovesti do kašnjenja ili grešaka u obradi podataka, što se na kraju može odraziti na pravovremeno ostvarivanje prava radnika.

Ovako postavljen slobodan pristup tržištu rada, koji ne zahteva dodatne radne dozvole, olakšava kretanje radnika i zapošljavanja mogao bi da oteža adekvatno praćenje uslova rada i poštovanje radnih prava. U situacijama gde nacionalni zakoni i inspekcije rada možda nisu dovoljno efikasni, postoji **rizik od povećane**

eksploatacije radne snage koja nema odgovarajuću zaštitu.

Sezonski radnici

Nakon višegodišnjeg trenda tokom kojeg je najveći udeo radnika na sezonskim poslovima u našoj zemlji bio iz Srbije, poslednjih godina beleži se rast broja stranih sezonskih radnika, i to ne samo iz susednih država. Strani državljani koji nemaju radnu dozvolu mogu biti angažovani po ovom sistemu jer se radi o angažovanju van radnog odnosa. Zakonom o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima¹⁶ isključena je primena posebnih propisa kojim se uređuje rad stranaca.

Način angažovanja stranih sezonskih radnika, procedure i potrebna dokumentacija detaljno su obrađeni na internet stranici sezonskiradnici.gov.rs¹⁷ kao i u vodiču *Angažovanje sezonskih radnika u poljoprivredi*¹⁸.

Međutim, kretanje sezonskih stranih radnika predstavlja kompleksan problem sa stanovišta praćenja migracija i poštovanja ljudskih i radnih prava osoba angažovanih na sezonskim poslovima. Visoka mobilnost sezonskih radnika, koji dolaze u Srbiju na kratkoročne poslove u poljoprivredi, turizmu i građevinarstvu, predstavlja problem jer se njihovo boravište i lokacija rada često menjaju, što otežava precizno evidentiranje i praćenje njihovog kretanja. Mnogi strani sezonski radnici na radu u Srbiji nisu formalno registrovani, a bez adekvatne registracije, nemoguće je imati tačnu evidenciju o broju prisutnih radnika, njihovom radnom statusu i uslovima rada. Zbog kratkoročnog boravka, sezonski radnici često ne prolaze kroz standardne administrativne procedure i ostaju "nevidljivi" u službenim statistikama, što dodatno otežava praćenje njihovog statusa. Takođe, sistem prijavljivanja sezonskih radnika u Srbiji se trenutno odnosi

samo na sezonske radnike angažovane na poslovima u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu, iako se beleži značajan priliv sezonske radne snage na poslovima u ugostiteljstvu i građevini.

Sa stanovišta zaštite prava stranih radnika angažovanih na sezonskim poslovima treba imati u vidu da neregulisan radni status može dovesti do većeg rizika od radne eksploatacije, uključujući prekovremeni rad bez nadoknade, loše smeštajne uslove i nejasne ili nepostojeće ugovore o radu. Sezonski radnici, zbog jezičkih barijera i nedostatka informisanosti o svojim pravima, često nemaju pristup odgovarajućoj pravnoj pomoći i zaštiti, čime se otežava borba protiv zloupotrebe i eksploatacije.

Da bi se ublažili ovi problemi, neophodno je poboljšati formalne procedure registracije i nadzora, kao i pojačati zaštitu prava radnika kroz implementaciju adekvatnih pravnih i socijalnih mera. Samo kroz sistemski pristup i saradnju između državnih institucija, nevladinih organizacija i poslodavaca moguće je osigurati pravedne i humane uslove rada za sve sezonske radnike u Srbiji.

Sveprožimajuće pitanje: položaj stranih radnica na boravku u Srbiji po osnovu rada

Zvanično dostupni podaci ali i praksa ASTRA Tima za podršku žrtvama pokazuje da se, kao i kod stranih radnika, povećava broj stranih radnica u Srbiji. Međutim, precizni podaci o tome na kojim su koja radnim mestima angažovane strankinje, nisu dostupni. ASTRA beleži više slučajeva potencijalne radne eksploatacije na poslovima u domaćinstvima i nezi (2021. godina i nadalje). Iz razmena sa stranim radnicama koje se obraćaju ASTRI, kao i sa događajima organizovanih od strane formalnih i neformalnih udruženja stranih radnica, primećeno je da ove radnice u najvećem

14 Otvoreni Balkan, <https://shorturl.at/tfMsG>

15 Open Balkan identifikacioni broj

16 Zakon o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima, <https://shorturl.at/ZwIva>

17 Sezonski radnici, portal <https://shorturl.at/qtGMx>

18 Angažovanje sezonskih radnika u poljoprivredi, Praktični vodič za primenu Zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima u određenim delatnostima, NALED, 2019, <https://www.paragraf.rs/dokumenti/Vodic-Zakon-o-sezonskom-radu.pdf>

broju dolaze na rad u domaćinstvima, na poslove čišćenja i nege, potom na rad u raznim tipovima salonima (kozmetičkim, salonima za masažu) i slično. Stepenn ugroženosti njihovih ljudskih i radnih prava varira u zavisnosti od slučaja do slučaja, ali u većini slučajeva primetan je nedostatak informacija o marama podrške i zaštite, kao i nedostatak poverenja u ishode eventualnog preduzimanja mera da zaštite svoja prava. To se naročito odnosi na nepoverenje i/ili bojazan od institucija, najčešće policije. Ova pojava je zajednička, bez obzira da li se radi o građankama Srbije na poslovima čišćenja i nege u Srbiji ili inostranstvu, ili stranim radnicama na istim poslovima u Srbiji.

U Srbiji, rad u domaćinstvu nije dovoljno istražen, a nedostatak propisa o pristupu formalnoj ekonomiji, socijalnom i zdravstvenom osiguranju za žene koje obavljaju te usluge predstavlja značajan problem. Zakonski okvir nije dovoljno regulisan, a važni međunarodni dokumenti poput Konvencije MOR br. 189 nisu potpisani ili ratifikovani. Takođe, nedostaju sindikati, drugi oblici udruživanja i udruženja koja bi se založila za prava radnica na poslovima čišćenja i nege u domaćinstvima.

Početkom 2024. ASTRA je, uz podršku Fondacije Roza Luksemburg objavila istraživanje "Položaj i izazovi radnica na poslovima čišćenja i nege u Srbiji"¹⁹ koje se bavi uslovima rada i društvenim izazovima žena koje se bave čišćenjem i negom u domaćinstvima. Nalazi istraživanja ukazuju na važnost unapređenja zakonskog okvira i pružanja podrške ženama angažovanim na ovim poslovima kako bi imale pristup dostojanstvenom

radu i adekvatnoj zaštiti njihovih radnih i ljudskih prava, bez obzira na državljanstvo radnica.

Prema podacima Migracionog profila, na kraju 2023. godine u Srbiji je 52.178 stranaca je imalo odobren privremeni boravak po osnovu rada. U nastavku teksta dati su obrađeni podaci o udelu žena kojima je izdata neka od dozvola za zapošljavanje.

Tabela 30: Pregled izdatih radnih dozvola ženama, po tipu radne dozvole, u 2022. i 2023. godini

Vrsta radne dozvole	2022.			2023.		
	Ukupan broj	Broj žena	Udeo žena u %	Ukupan broj	Broj žena	Udeo žena u %
UKUPNO	35.174	5.919	16.82%	52.178	9.875	18.92%
Lična	1.744	907	52.06%	1.760	948	53.86%
Dozvola za zapošljavanje	21.987	3.761	17.10%	35.154	6.670	18.97%
Dozvola za upućena lica	5.513	123	2.23%	5.011	157	3.13%
Dozvola za kretanje u okviru privrednog društva	2.687	236	8.78%	2.829	166	5.86%
Dozvola za samozapošljavanje	3.182	872	27.38%	7.351	1.902	25.87%

Lična dozvola se pokazala kao najzastupljenija vrsta sa značajnim udelom žena, dok je **dozvola za zapošljavanje** bila druga po zastupljenosti, sa porastom u ukupnom broju izdatih dozvola u 2023. u odnosu na 2022. godinu.

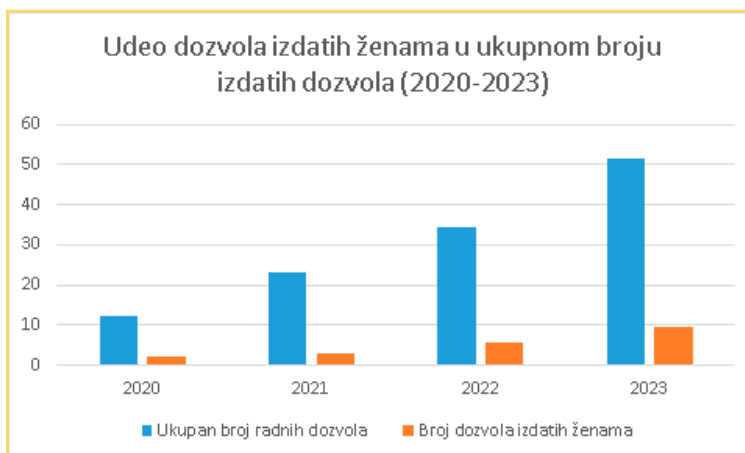
Dozvola za samozapošljavanje takođe beleži značajan udeo žena, ali je procenat njenog izdavanja opao u 2023. u odnosu na 2022.

U tabeli ispod dat je pregled ukupnog broja izdatih radnih dozvola za period od 2020. do 2023. godine, i udeo radnih dozvola izdatih ženama.

Tabela 31: Pregled udela radnih dozvola izdatih ženama, za period 2020-2023. godine

Broj izdatih radnih dozvola po godinama	Ukupan broj	Žene
2020.	12.372	2.232 (18%)
2021.	23.098	3.104 (13.43%)
2022.	34.573	5.631 (16.28%)
2023.	51.631	9.590 (18.57%)

Tokom četiri godine zabeležen je značajan porast ukupnog broja izdatih radnih dozvola, sa 12.372 u 2020. godini na 51.631 u 2023. godini. Udeo žena u ukupnom broju izdatih radnih dozvola varira tokom posmatranog perioda. U 2020. godini 18% izdatih dozvola izdato je ženama, da bi u 2021. godini taj procenat zabeležio pad na 13.43%, potom rast na 16.28% u 2022. godini, i na kraju povratka na vrednost sličnu onoj iz 2020. Godine, a to je 18.57% u 2023. godini.

Izvor: Migracioni profil Republike Srbije

Tabela 32: Pregled udela izdatih radnih dozvola ženama, po filijalama koje su zabeležile najveći udeo izdatih dozvola, u period 2020-2023. godine

Broj izdatih radnih dozvola ženama po godinama u odnosu na ukupan broj izdatih dozvola	Filijala	%
2020.	Beograd	60,5%
	Novi Sad	10,7%)
	Pančevo	3,4%)
2021.	Beograd	56,55%
	Bor	18,54%
	Novi Sad	4,65%
2022.	Beograd	67,59 %
	Novi Sad	10,05 %
	Bor	4,48 %
2023.	Beograd	66,74 %
	Novi Sad	8,63%),
	Bor	8,25

Izvor: Migracioni profil Republike Srbije

19 Položaj i izazovi radnica na poslovima čišćenja i nege u Srbiji, 2024. godina, ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima, <https://shorturl.at/UvSwl>

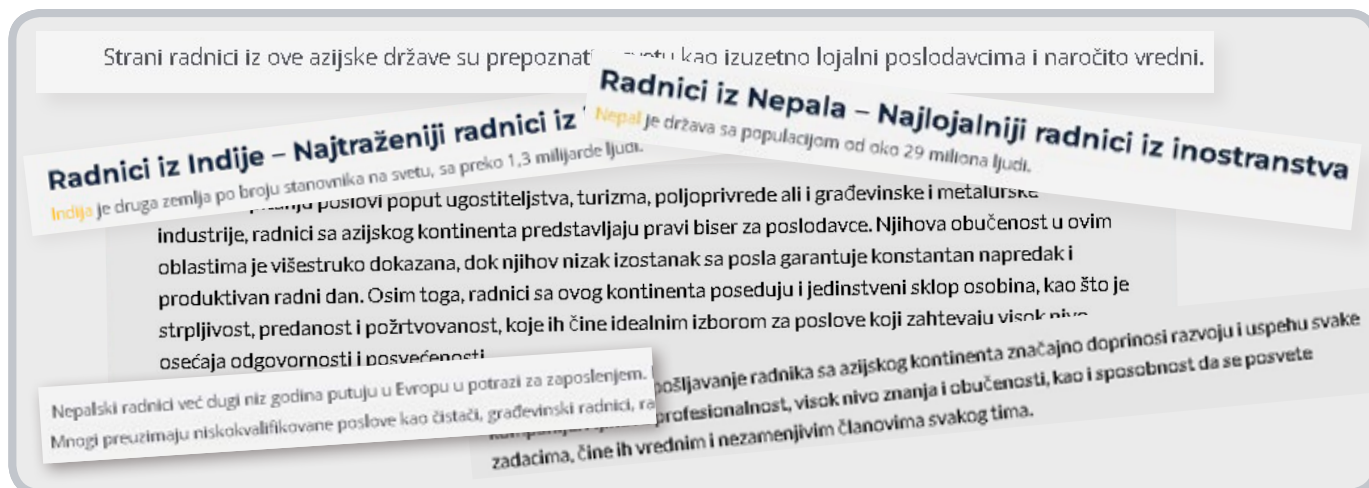
Načini angažovanja stranih radnika u Srbiji i moguće posledice u njihovom tretmanu

Strani radnici mogu doći na rad u Srbiju na više načina. Ovo su najčešći od njih:

- 1. Samostalan prolazak kroz procedure:** Strani radnik može samostalno pronaći oglas za posao u Srbiji, ispuniti zahteve za dobijanje radne dozvole i ostale potrebne dokumentacije kako bi došao na rad u zemlju.
- 2. Posredovanje agencija za zapošljavanje u matičnoj državi:** Strani radnik može koristiti usluge agencija za posredovanje u zapošljavanju u svojoj matičnoj državi koje će mu pomoći da pronađe posao u Srbiji i sprovede proceduru za dolazak na rad.
- 3. Aktivno traženje radnika od strane poslodavca:** Postoje situacije u kojima poslodavci u Srbiji aktivno traže radnike i sprovode procedure za zapošljavanje stranih radnika direktno, bez posredovanja agencija.
- 4. Agencije za privremeno zapošljavanje:** Strani radnici takođe mogu koristiti usluge agencija za privremeno zapošljavanje u Srbiji koje im mogu pomoći da pronađu poslove na privremenim ili sezonskim bazama.

Svi ovi pristupi imaju svoje specifičnosti i mogu biti korisni za strane radnike u procesu pronalaženja posla i dolaska na rad u Srbiju. Međutim, u prethodnom periodu ASTRA beleži brojne nepravilnosti i kršenje ljudskih i radnih prava stranih radnika, naročito od agencija za posredovanje u matičnim država radnika, ali i od strane poslodavaca koji su sami sprovodili procedure neophodne za dovođenje strane radne snage.

U poslednje vreme naročito je zabrinjavajuća praksa većine Agencija za privremeno zapošljavanje u Srbiji, zbog načina na koji reklamiraju kompetencije, odnos prema poslodavcu i druge osobine stranih radnika u čijem dovođenju na rad u Srbiju, oglašavaju svoje usluge kompanijama kojima je neophodna dodatna radna snaga.

Problemi koji se uočavaju u načinu reklamiranja dovođenja strane radne snage od strane Agencija za privremeno zapošljavanje, mogu se podeliti u nekoliko glavnih tačaka:

- 1. Stereotipizacija i generalizacija:** Reklame često koriste generalizovane izjave o radnicima iz određenih zemalja ili kontinenata, poput opisa da su radnici sa Azijskog kontinenta "marljivi, poslušni, izdržljivi", što može doprineti stereotipima i nepravednom predstavljanju različitih grupa radnika.
- 2. Negativno poređenje i diskriminacija:** Usmeni ili implicitni komentari o preferiranju radnika iz određenih zemalja ili regiona, kao što je opisivanje radnika iz Indije kao "najtraženijih" ili radnika iz Nepala kao "najlojalnijih", može dovesti do diskriminacije ili negativnog poređenja sa drugim radnicima, pa i sa domaćom radnom snagom.
- 3. Nedostatak naglašavanja radničkih prava i uslova rada:** Oglasi se često fokusiraju na "ekonomičnost" i "tehničke veštine" stranih radnika, dok ne ističu dovoljno važnost poštovanja radničkih prava, obezbeđivanja adekvatnih uslova rada i zaštite radnika od iskorišćavanja.
- 4. Potencijalno neetično i nehumano predstavljanje:** Opisi radnika iz određenih zemalja najčešće dodatno naglašavaju "jeftinu radnu snagu" ili "izuzetnu posvećenost", što može voditi ka osećaju da se radnici tretiraju slično robu ili sredstvo za postizanje ciljeva poslodavca, umesto kao osobe sa pravima i dostojanstvom.

Problematični načini reklamiranja mogu doprineti stvaranju negativnih percepcija, neravnopravnosti, diskriminacije i potencijalno lošijih radnih uslova za strane radnike, zbog načina na koji poslodavci mogu percipirati reklamiranje radne snage kao izdržljive, poslušne, odane, marljive... Od suštinskog je značaja da se prilikom oglašavanja i dovođenja strane radne snage vodi računa o etičnosti, pravima radnika i nediskriminatornom postupanju.

Pitanje saglasnosti na kršenje ljudskih i radnih prava

Pristanak žrtve bilo kog oblika krivičnog dela trgovine ljudima smatra se irelevantnim. To naročito važi za radnu eksploataciju, posebno stranih radnika jer oni uglavnom nisu u prilici da pojme sve relevantne okolnosti i uslove, dok ne dođu na lice mesta, odnosno u državu u kojoj žele da se zaposle, upoznaju se sa uslovima na radnom mestu, smeštajem, specifičnostima zemlje u koju su došli, i slično. Kada je radnik već stigao na rad u Srbiju, to uglavnom znači da se već pre nego što je i počeo da radi, zadužio kod banke ili zeleniša, da bi platio usluge posredovanja, troškove puta i ostalo, koji umnogome prevazilaze njegove prihode u zemlji porekla. Motiv za dolazak na rad u Srbiju je u najvećem broju taj što je obećana plata (čak i u slučajevima kada je jednaka ili skoro jednaka minimalnoj zaradi u Srbiji) i dalje višestruko povoljnija nego zarada koju mogu ostvariti u matičnoj zemlji. Praksa ASTRE pokazuje da je veliki broj stranih radnika koji su doživeli eksploataciju i kršenje njihovih ljudskih i radnih prava, uprkos svemu pokušavao da ostane na radnom mestu, upravo zbog toga što su se nadali da će obećanim zaradama makar da nadoknade troškove koji su nastali da bi uopšte bili u mogućnosti da doputuju na rad u Srbiju. Ako se tome pridoda uočena praksa da radnici potpisuju dokumenta kojima odgovornost za dug prebacuju na članove svoje porodice, postaje jasnije zašto je jedan broj radnika bio spreman da što duže izdržava uslove koji su nehumani i protivzakoniti.

Izvod iz izveštaja²⁰ ASTRE o slučaju vijetnamskih radnika na izgradnji fabrike Ling long u Zrenjaninu, **str. 29:**

UGOVORI O RADU ZA VIJETNAMSKE RADNIKE U REPUBLICI SRBIJI,
DOPUNSKI UGOVORI POTPISANI SA POSLODAVCEM
I UGOVORI IZMEĐU RADNIKA I POSREDNIČKIH AGENCIJA U VIJETNAMU

I. Prvi od ovih ugovora kojim se praktično ugovara prisilni rad, propisuje kaznu za zaposlene koji „pobegnu“ (prestanu da rade) iz kompanije tokom perioda njihovog zaposlenja u Srbiji (obrazac Obaveza nebežanja). Ukoliko zaposleni odluči da prekine radni odnos tokom izvršenja ugovora o radu u Srbiji, on plaća kaznu od 50 miliona VND (Vijetnamski dong), što je oko 2.000 evra. **Isplatu ovog iznosa garantuje član porodice radnika koji je ostao u Vijetnamu**, a iznos se isplaćuje u roku od šest dana nakon što agencija primi obaveštenje o otkazu radnika. Između ostalog, radnicima je sugerisano da agencija ima pravo da traži izručenje radnika u Vijetnam. Na kraju, ovaj obrazac takođe sadrži i **izjavu koja je pravno obavezujuća kako za radnika, tako i za njegovu porodicu**. U pitanju je nesumnjivo sredstvo zastrašivanja i alat kojim se obezbeđuje poslušnost radnika tokom njihovog angažmana, bez obzira na radne uslove sa kojima se susreću, tj. koji ih čekaju pri dolasku u Srbiju. Ovakav dokument ne može imati bilo kakav pravni značaj; činjenica je, pak da on ima izuzetno snažan psihološki efekat na radnike koji su ubeđeni da će morati da plate ugovorene penale po povratku u Vijetnam.

U Krivičnom zakoniku Republike Srbije, krivično delo Trgovina ljudima obrađeno je u glavi Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (Gl. 34).

Član 388. Krivičnog zakonika propisuje:

Element KD trgovina ljudima	Citat iz člana 388.
Regrutovanje, namamljivanje žrtava	Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi,
Transport, transfer, prodaja	vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a
Eksploatacija, izrabljivanje	u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, projačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropkog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniče se zatvorom od tri do dvanaest godina.

Stav (10) KZ 388. Pristanak lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropkog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. ovog člana **ne utiče na postojanje krivičnog dela** iz st. 1, 2. i 6. ovog člana²¹.

Zbog čega je to tako? Zbog toga što ovo krivično delo podrazumeva kompleksnu strukturu prinude, obmane i zloupotrebe moći, zbog koje nije moguće odgovornost prebaciti na žrtvu trgovine ljudima, čak i ako je ona „dala saglasnost“ (pristala, potpisala ugovor i slično).

1. Prinuda i obmana:

Manipulacija i obmana: Trgovci ljudima često koriste prevaru, obmanu ili lažno predstavljanje da bi regrutovali, namamili i potom iskorišćavali žrtve, da bi od toga ubirali zaradu. Čak i ako se čini da žrtva pristaje, ovaj pristanak je nevažeći ako je dobijen lažima ili lažnim obećanjima.

Pritisak i pretnje: Žrtve mogu biti prisiljene da se povinuju trgovcima ljudima zbog pretnji, zastrašivanja ili emocionalne manipulacije. Strah od posledica čini svaki prividni pristanak besmislenim.

2. Zloupotreba ranjivosti:

Trgovci ljudima obično iskorišćavaju ranjivost svojih žrtava, kao što su ekonomske teškoće, nedostatak obrazovanja, nestabilna društvena situacija, nedostatak drugih opcija. Pristanak dat u takvim okolnostima ne može se smatrati istinskim.

²⁰ Slučaj masovne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji: Novo robovlasništvo za 21. Vek PROŠLOST, SADAŠNJOST I SUMORNA BUDUĆNOST EKSPLOATACIJE RADNIKA MIGRANATA (ne samo) u SRBIJI, 2022. godina, ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima, str. 29 <https://shorturl.at/EySTe>

²¹ Krivični zakonik (“Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019) <https://shorturl.at/5sULa>

3. Neravnoteža moći:

Dinamika moći: Gotovo uvek postoji značajna neravnoteža moći između trgovca ljudima i žrtve. Trgovci ljudima mogu vršiti psihološku, finansijsku ili fizičku kontrolu nad žrtvama, čineći svaki pristanak dat pod takvim uslovima nevažećim.

Odnosi zavisnosti: U situacijama u kojima žrtve zavise od svojih trgovaca radi osnovnih potreba ili preživljavanja, kako to najčešće i jeste slučaj kada su strani radnici smešteni u smeštaju koji obezbeđuje poslodavac, hrana zavisi od njega, pasoši su kod poslodavca, i slično, sposobnost žrtava (radnika) da daju informisan i slobodan pristanak je ozbiljno ugrožena.

4. Pravni okvir i međunarodni standardi:

Protokol UN: Prema Protokolu Ujedinjenih nacija za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom (Palermo Protokol), pristanak žrtve trgovine ljudima je irelevantan kada se koristi bilo koje od sredstava kao što su sila, prevara, prinuda ili obmana.

Nacionalno zakonodavstvo: Pravni sistemi mnogih zemalja se pridržavaju međunarodnih standarda koji priznaju irelevantnost pristanka u slučajevima trgovine ljudima. Na ovaj način se osigurava jedinstven pristup globalnoj borbi protiv trgovine ljudima. Relevantni članovi domaćeg zakonodavstva već su pomenuti na početku ove sekcije teksta.

5. Priroda eksploatacije:

Kontinuirana eksploatacija: Čak i ako žrtva u početku pristane na određene uslove, kontinuirana eksploatacija i zlostavljanja sa kojima se suočavaju poništavaju svaki prethodni pristanak.

Nesvesnost, nepoznavanje prava: Često žrtve možda nisu u potpunosti svesne svojih prava ili nezakonitosti situacije u kojoj se nalaze, što ih navodi na pristanak bez punog razumevanja ili pod prinudom.

Upravo ovaj deo je ASTRA najčešće zapažala radeći na konkretnim slučajevima i o nalazima izveštavala ka nacionalnim i međunarodnim akterima.

6. Zaštita žrtava:

Osiguravanje zaštite i podrške: Proglašavanje pristanka žrtve irelevantnim je ključno za osiguranje da žrtve dobiju neophodnu zaštitu i podršku. Ovakav pristup bi trebalo da spreči trgovce ljudima da koriste odbranu pravdajući se pristankom žrtve, da bi izbegli krivičnu odgovornost.

Podsticanje prijavljivanja slučaja: Ovaj pristup podstiče žrtve da istupe bez straha da će im se okriviti ili im se ne veruje zbog uočenog saučesništva ili prvobitnog pristanka. Međutim, kao što je već navedeno, konkretni slučajevi pokazuju da nepoznavanje svojih prava ide ruku pod ruku sa nepoznavanjem činjenice da čak i ako su prvobitno pristali na određene

uslove boravka i rada u Srbiji, to za radnike nije i ne treba da bude opterećujuća niti otežavajuća okolnost. Štaviše, irelevantnost saglasnosti žrtve bi trebalo da bude ozbiljna pretnja za učinioce krivičnog dela trgovine ljudima.

7. Psihološka manipulacija:

Stokholmski sindrom i traumatično vezivanje: Žrtve mogu razviti pozitivne osećaje prema osobama koje ih eksploatišu te minimizirati ozbiljnost i težinu uslova u kojima se nalaze i nasilja koje trpe, što se može tumačiti i kao jedini mogući mehanizam odbrane ili način preživljavanja u datum trenutku. Ovo je češće vidljivo u drugim oblicima eksploatacije (seksualna), međutim, ASTRA beleži slučajeve gde su strani radnici, uprkos očitom kršenju njihovih ljudskih i radnih prava, pokazivali razumevanje za poslodavca i ponavljali da je „dobar čovek“.

8. Ekonomska eksploatacija:

Lažna obećanja o zaposlenju: U radnoj eksploataciji, trgovci ljudima često mame žrtve lažnim obećanjima o legalnom zaposlenju. Eventualna eksploatacija – uslovi rada ispod zakonskih standarda, nedostatak plate i zloupotreba – čini bilo kakvu početnu saglasnost spornom.

Dužničko ropstvo: U mnogim slučajevima, trgovci ljudima nameću dugove žrtvama, primoravajući ih da rade u eksploatorskim uslovima kako bi otplatili ove (često izmišljene ili preuveličane) dugove. Pristanak dat pod takvim finansijskim pritiskom nije dobrovoljan.

Priznajući da je pristanak irelevantan u slučajevima trgovine ljudima, posebno u vezi sa trgovinom ljudima u formi radne eksploatacije, pravni i društveni sistemi treba bolje da zaštite žrtve, krivično gone trgovce ljudima i utiču na ukidanje mehanizama eksploatacije.

Pored saglasnosti, u obzir treba uzeti i okolnosti koje „guraju“ i „vuku“ osobe u lanac trgovine ljudima (tzv. *push* i *pull* faktori). Opšta loša ekonomska i politička situacija u zemlji porekla, siromaštvo, nedostatak mogućnosti za obrazovanje i usavršavanje, nedostatak odgovarajućih radnih mesta u zemlji porekla, konflikti i slično, „guraju“ radnike da posao traže u drugim državama. Prilikom potrage, nailaze na ponude koje zvuče primamljivo, nudeći vrstu radnog mesta, uslove rada, zaradu i drugo, koje radnicima deluju obećavajuće.

Međutim, ASTRA beleži mnogobrojne slučajeve u kojima su i naši državljani, tražeći posao u inostranstvu, ali i strani radnici koji su došli da rade u Srbiju, tek po dolasku u državu u kojoj treba da rade, bili suočeni sa činjenicom da većina od obećanih uslova nije ispunjena. Uslovi rada, dužina radnog vremena, smeštaj, hrana, neisplaćene zarade, oduzimanje ličnih dokumenata, pretnje poslodavca, prikazivanje poslodavca kao dobro povezanog sa organima vlasti, naplata drakonskih kazni za izostanak sa posla, nepoštovanje „pravila“, dužničko ropstvo i slično, samo su neke od pojava koje se sve više beleže u praksi.

Razumevanje mehanizama zbog kojih pojedinci ili grupe, svesno ili nesvesno prihvataju/pristaju na okolnosti i radnje koje su štetne i ugrožavajuće za njih same, može pomoći u razvijanju strategija za promenu i poboljšanje uslova u radnom okruženju, a šire gledano i u društvu.

PRIMER DOBRE PRAKSE:

Presuda Višeg suda u Šapcu iz 2023. godine, potvrđena od Apelacionog i Vrhovnog suda²²

U pitanju je presuda za krivično delo trgovine ljudima u kojoj se jasno navodi **zloupotreba teških prilika i dovođenje i održavanje u zabludi oštećenih**, kao načina izvršenja krivičnog dela trgovine ljudima. Takođe, gotovo sve ostale okolnosti ovog slučaja mogu da posluže kao knjiški primer kako izgleda postupak vrbovanja, obmane, transporta, pretnji, kontrole, ucena i eksploatacije ljudskih bića u svrhu pribavljanja koristi.

Presuda se odnosi na **slučaj trgovine ljudima u formi radne eksploatacije** koji se dogodio pre 12 godina, 2012. u Minsku, Belorusija, sa 17 radnika iz Srbije kao oštećenim u ovom slučaju.

N.M. je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 3 godine i 6 meseci, a S.K. na kaznu zatvora u trajanju od 3 godine.

Prema stanju u spisima predmeta, okrivljeni N.M. i S.K. su:

Vrbovanje i obmana:

- Zloupotrebom teških materijalnih prilika **sedamnaestorice oštećenih radnika** iz Republike Srbije,
- **lažnim obećavanjem povoljnih uslova rada i zarade** u firmi „SERBIBEL-STROJ“ sa sedištem u Minsku, Republika Belorusija,
- **doveli i održavali u zabludi oštećene i zavrbovali** za rad u toj firmi,
- na taj način što im je **lažno obećano** da će za rad biti plaćeni šest dolara po satu,
- da će odmah po dolasku **potpisati ugovore o radu**,
- **dobiti akontaciju** u iznosu od 250 do 300 dolara
- i **refundaciju putnih troškova** do Minska u iznosu od 120 evra,
- da će imati **povoljan smeštaj i tri obroka dnevno**, u šta su oštećeni radnici poverovali.
- Radnici su **organizovanim autobuskim prevozom doputovali** na gradilište navedene firme u Minsku,
- gde su ih dočekali okrivljeni N.K, suvlasnik te firme, i okrivljeni S.K, koji je faktički sprovodio plan u vezi radne eksploatacije oštećenih.

Neispunjena obećanja:

- Oštećenima je rečeno da će za svoj rad biti plaćeni pet dolara po satu, da će im radno vreme biti od 07.00 do 19.00 časova,
- da nema refundacije putnih troškova,
- da će imati dva obroka dnevno i da će vrlo brzo dobiti akontaciju,
- u šta su oštećeni poverovali pa su okrivljenima **predali svoje pasoše radi navodnog pribavljanja radnih dozvola**.
- NEUSLOVAN SMEŠTAJ, NEODGOVARAJUĆA HRANA, LOŠI USLOVI RADA, NEISPLAĆENA AKONTACIJA
- Radnici su smešteni u dečija odmarališta „Raduga“ i „Ptič“, nedaleko od Minska,
- U smeštaju **nisu bili obezbeđeni ni osnovni higijenski uslovi** jer nisu imali ni kupatila ni WC kabine niti druge uslove potrebne za boravak i odmor,
- Na posao su prevoženi motornim vozilom firme, pri čemu su često, bez svoje krivice, izostajali sa posla kada uopšte **ne bi imali obrok**.
- Tokom rada na gradilištu imali samo **dva obroka dnevno** koja su bila oskudna i po kvalitetu i količini,

- Bili su **bez dovoljno vode za piće, radili bez potrebnog alata, bez zaštitne opreme**
- i **bez zaključenih ugovora o radu**.

Prijavljivanje slučaja

- Pošto **nisu dobili ni obećane akontacije**, radnici su shvatili da su prevareni, i obratili su se obratili našem diplomatskom predstavništvu u Minsku.
- Nakon intervencije iz diplomatskog predstavništva, okrivljeni N.K. oštećenima obećao isplatu zarade, koju im je isplatio posle izvesnog vremena ali pojedinih od njih u znatno manjem iznosu od ostvarene zarade.

Pretnje, ucene

- Okrivljeni je ucenjivao radnike da će isplatu izvršiti i vratiti im pasoše **tek kada potpišu da su u celosti isplaćeni za svoj rad** i da prema predmetnoj firmi nemaju potraživanja,

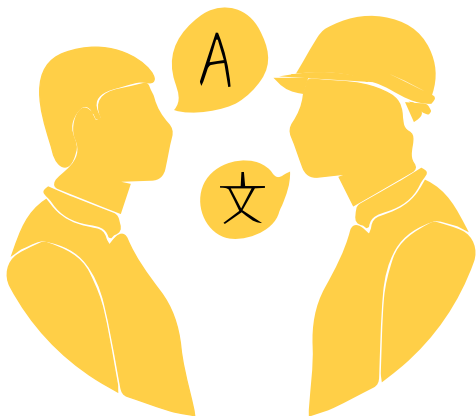
Povratak radnika

- Radnici su potpisali sve što je od njih traženo, nakon čega su po grupama, u vremenskom rasponu od dva meseca, napustili Belorusiju i vratili se u Srbiju.

22 Viši sud u Šapcu: 3 K 28/2024, Apelacioni sud u Novom Sadu: Kž1 391/23, Vrhovni sud: Kzz 915/2023 od 05/10/2023

Uočeni izazovi u tretmanu stranih radnika u Srbiji

U ovom delom teksta biće dat prikaz do sada dokumentovanih izazova koji su zabeleženi kao posledica dolaska desetina hiljada stranih radnika sa Bliskog i Dalekog Istoka i drugih delova sveta i neadekvatne reakcije sistema u Srbiji, kada je u pitanju zaštita njihovih ljudskih i radnih prava.

Trgovina ljudima je i dalje jedno od najtežih kršenja ljudskih prava, a radna eksploatacija, kako domaćih, tako i stranih radnika, postaje sve prisutnija u Srbiji, iako je još uvek u velikoj meri ignorisana od strane države.

U 2024. godini, Srbija nastavlja da bude zemlja porekla, tranzita i destinacija za žene, muškarce i decu koji postaju žrtve seksualne trgovine i prisilnog rada, uključujući eksploataciju na radu u domaćinstvu i prisilno prosjačenje. Iako ne postoji tipična žrtva ropstva, veća je mogućnost da će potencijalna žrtva biti ona koja je, iz različitih razloga u ranjivom položaju, pripada manjinskim ili društveno isključenim grupama i slično. U 2023. godini, u Srbiji je formalno identifikovano 66 žrtava trgovine ljudima²³.

Iako je bilo napretka u 2022. u poređenju sa 2021. godinom u pogledu identifikovanih žrtava među migrantima, značajni izazovi i dalje postoje u ovoj oblasti, navodi se u izveštaju Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima²⁴. Ovi

izazovi uključuju kratak period boravka migranata u Srbiji, česte promene prebivališta, boravke u ilegalnim kampovima, nedostatak prevodilaca, odsustvo samoprocenjivanja i nedovoljno efikasnu preliminarnu identifikaciju, što rezultira relativno malim brojem prijava.

Slučaj indijskih radnika²⁵ angažovanih u građevini puteva u Srbiji tokom 2019. i 2020. godine imao je mnoge slične elemente i gotovo identičan modus operandi kao slučaj SerbAz (koji je rezultirao presudom Evropskog suda za ljudska prava²⁶). Slučaj indijskih radnika bio je prvi veliki slučaj radne eksploatacije stranih radnika na teritoriji Srbije, bez adekvatnog odgovora državnih organa.

U januaru 2021. godine, desetine kineskih radnika angažovanih na izgradnji rudnika bakra kod Bora od strane kineske kompanije koja takođe poseduje rudarsku i prerađivačku bazu Bor, protestovali su zbog iscrpljujućih uslova rada i nehumanog smeštaja. Ovaj slučaj je otkrio Balkanski istraživački novinarska mreža (BIRN²⁷), a stručnjaci su u ovom slučaju istakli elemente trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Slučaj vijetnamskih radnika²⁸ (2021-2022) u mnogim aspektima podseća na slučaj indijskih radnika. Jedna od razlika je što su svi indijski radnici uspeali da napuste Srbiju, uglavnom samo sa "džeparcem", bez novca koji su zaradili. Slučaj vijetnamskih radnika je u određenim segmentima složeniji. Poslodavac je ograničio slobodu kretanja radnika, a njihov povratak je bio otežan zbog mera vezanih za pandemiju Covid-19 u Vijetnamu, troškova putovanja i brige radnika o tome šta ih čeka kada se vrate u Vijet-

nam. Predstavnici ustanove socijalne zaštite kojoj je u mandatu da formalno identifikuje žrtve trgovine ljudima, Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, su u više navrata, na javnim događajima govorili o aktivnostima koje su sprovedeli na identifikaciji potencijalnih žrtava radne eksploatacije. Međutim, u zvaničnim izveštajima se ne pominju formalni intervjui kojima bi se utvrdile okolnosti i istražili navodi o radnoj eksploataciji vijetnamskih radnika, niti je Centar detaljnije izveštio o nalazima na ovom slučaju.

Do maja 2023. godine, većina radnika iz Vijetnama napustila je Srbiju. Međutim, prema nalazima ASTRE, u 2023. godini, novi radnici, pretežno iz Indije i Turske, nastavili su da pristižu na rad u fabriku Linglong u Zrenjaninu. Uopšteno gledano, situacija se poboljšala u pogledu uslova stanovanja, ali problemi u vezi sa ponašanjem nadzornika prema radnicima, neisplaćenim platama, uslovima i tempom rada ostali su nerešeni. Nakon perioda zatišja, krajem 2023. godine ASTRA dobija informacije od saradnika na terenu, o novom slučaju radne eksploatacije stranih radnika u Zrenjaninu. U pitanju je bilo 14 radnika iz Indije. Ovi radnici bili su angažovani na građevinskim radovima u fabrici guma Linglong u Zrenjaninu. Detaljan prikaz slučaja i nalaza, ASTRA je objavila u martu 2024. godine, *Od snova do dugova i eksploatacije: neispričana priča 11 radnika žrtava trgovine ljudima u Srbiji*²⁹.

Epilog slučaja je usledio u februaru 2024. godine, kada je ukupno 11 indijskih radnika napustilo je Srbiju, dok je preostalih 3 radnika, naknadno zatražilo pomoć. Pomenuti radnici su, od strane nadležnih organa, izmešteni u centar za azil, na jugozapadu Srbije, a ubrzo nakon toga, vraćeni u u zemlju porekla.

²³ Statistički podaci Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

²⁴ Ibid.

²⁵ Eksploatacija indijskih radnika na izgradnji puteva u Srbiji, 2023. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/RLbuM>

²⁶ Evropski sud za ljudska prava, Predmet Zoletić i ostali protiv Azerbejdžana (Predstavka br. 20116/12) <https://shorturl.at/MjLrz>

²⁷ „Kao zatvorenici“: Kineski radnici se žale na eksploataciju i zabranu kretanja, BIRN, 26.01.2021. <https://birn.rs/kao-zatvorenici-kineski-radnici-se-za-le-na-iskoriscavanje-i-zabranu-kretanja/>

²⁸ Slučaj masovne trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji: Novo robovlasništvo za 21. Vek PROŠLOST, SADAŠNJOST I SUMORNA BUDUĆNOST EKSPLOATACIJE RADNIKA MIGRANATA (ne samo) u SRBIJI, 2022. godina, ASTRA, <https://shorturl.at/EyStE>

²⁹ Od snova do dugova i eksploatacije: neispričana priča 11 radnika žrtava trgovine ljudima u Srbiji, 2024. godina, ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima, <https://shorturl.at/6Prwx>

Podaci organizacije ASTRA za period od 21 godinu (2002-2023)

Od početka rada u martu 2002. godine do 31. decembra 2023. godine, ASTRA³⁰ je primila ukupno **61.523 poziva** od **7.128 pozivalaca** putem svoje SOS linije.

Kroz ovu specijalizovanu liniju identifikovano je **616 žrtava trgovine ljudima**: 485 žena (uključujući 175 devojčica) i

131 muškarac (uključujući 15 dečaka); 478 srpskih državljana i 138 stranih državljana.

Najveći broj poziva 2257 (47%) ostvaren je sa (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima, njihovim bliskim osobama 184 (4%) – roditeljima, partnerima,

rođacima, sa građankama i građanima 371 (8%) poziva, sa NVO i drugim saradnicima 1412 (29%) i sa institucijama 584 (12%) među kojima su Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sudstvo, Inspektorat za rad, Tržišna inspekcija, zdravstvene ustanove i dr.

Podaci organizacije ASTRA za 2023. godinu

U 2023. godini, ASTRA³¹ je pružila pomoć novoidentifikovanim žrtvama, njih 29 (19 žena, uključujući 12 odraslih i 7 maloletnih, i 10 muškaraca). Žene i devojčice činile su većinu sa 65%. Većina (76%) žrtava bili su državljani Srbije (22), koji su eksploatisani u Srbiji (14), Nemačkoj (3), Švajcarskoj (3), Holandiji (1) i Laosu (1). Strani državljani iz Indije (2), Pakistana (1), Uzbekistana (1), Burundija (1) i Crne Gore eksploatisani su na teritoriji Srbije. Eksploatatori su u 11

slučajeva bili poslodavci, u 6 slučajeva partneri, članovi porodice ili rođaci, a u 6 slučajeva poznanici.

Sektori rada identifikovani u slučajevima radne eksploatacije, bilo kao jedini oblik ili u sklopu višestruke eksploatacije, uključuju:

- uslužne delatnosti (2 muškarca: pranje automobila, dostava hrane; 1 žena: čišćenje kancelarija);

- poljoprivredu (1 muškarac);
- građevinu (1 muškarac);
- call centar za prodaju kriptovaluta (1 muškarac);
- proizvodni sektor (1 muškarac, 1 žena – fabrika boca; 2 muškarca – fabrika laminata);
- kućni rad (2 žene i 1 devojčica); i
- rad na ulici (2 žene, 3 deteta).

U Srbiji postoje samo tri specijalizovana pružaoca usluga podrške i zaštite za žrtve trgovine ljudima (dve organizacije civilnog društva, ASTRA i ATINA i ustanova socijalne zaštite, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima³²). Neke od usluga koje pružaju specijalizovane organizacije civilnog društva su licencirane, ali obezbeđivanje sredstava za usluge je prepušteno samim organizacijama, što govori o izazovima kada je u pitanju održivost i kontinuitet pristupa uslugama. Kada je u pitanju migrantska populacija, ASTRA ukazuje na nastavak trenda da Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima ne identifikuje strane radnike kao žrtve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Kao što se vidi iz podataka u prvom delu dokumenta, broj stranih radnika koji nastavljaju da dolaze da rade u Srbiji nastavlja da raste. Sve veći broj stranih radnika dolazi iz zemalja sa izuzetno niskim životnim standardom te uslovi koji im se nude za rad u Srbiji, deluju obećavajuće. Većina stranih radnika koji dolaze u Srbiju na rad u građevinskoj industriji i sličnim sektorima je u vrlo ranjivoj poziciji. Imajući u vidu zabeležene slučajeve u poslednjih pet godina, razumljiva je zabrinutost da i ovi radnici lako mogu postati žrtve trgovaca ljudima.

Pored pomenutih slučajeva masovne eksploatacije stranih radnika, ne smemo zaboraviti da se slično kršenje ljudskih i radnih prava događa i srpskim radnicima u fabrikama širom Srbije (Jura, Geox, itd.)³³, sa sličnim odsustvom reakcije državnih organa.

Ključni izazovi koji su se pojavili u slučaju indijskih radnika³⁴ (2019/2020), kao i u slučaju vijetnamskih i indijskih radnika (angažovanih od strane kompanije LingLong), uključuju: spor i neadekvatan odgovor sistema, nedostatak mehanizama i kapaciteta za adekvatnu pomoć tako velikom broju navodnih žrtava, kao i nedostatak rešenja za žrtve. Zbog svih gore navedenih razloga, a posebno zbog slučaja vijetnamskih radnika, Srbija je treću godinu zaredom stavljena na listu za nadzor, Tier 2 Watch list, u izveštaju Stejt departmenta o trgovini ljudima³⁵.

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima³⁶ izrađuje nalaz i mišljenje kada utvrdi da je neka osoba žrtva trgovine ljudima, s obzirom da je Centar specijalizovana ustanova za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima. U tom smislu, Centar bi trebalo da ima status veštaka, slično kao Centar za socijalni rad u parničnim postupcima kada, na primer, daje mišljenje o svrsishodnosti mera za zaštitu od nasilja u porodici. Ako stručni radnik Centra ne utvrdi da je određena osoba žrtva trgovine ljudima, potencijalna žrtva nema mogućnost žalbe na tu odluku, jer nijednim aktom Centra nije predviđena mogućnost žalbe u slučaju da osoba smatra da je Centar pogrešio u prepoznavanju njenog statusa kao žrtve trgovine ljudima. Primena formalnih procedura identifikacije žrtava od strane Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima i eventualni propusti dolaze još više do izražaja kada su u pitanju pretpostavljene žrtve strani državljani, posebno oni čiji pravni status nije regulisan.

Takođe, važno je napomenuti da nacionalni zakondavni okvir u Srbiji ne priznaje dužnu pažnju i korporativnu odgovornost u kompanija, i njihovih lanaca dobavljača u ovakvim slučajevima.

30 Godišnja statistika, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima <https://astra.rs/statistika/>

31 Godišnja statistika 2023, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima <https://astra.rs/statistika/>

32 O ustanovi socijalne zaštite, Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima, <https://centarzztlj.rs/o-ustanovi/>

33 Jura – pozicija radnika: [Ne daju im da idu u toalet, teraju ih da nose pelene](#), Danas (april 2016); [Otpuštena radnica Jure dobija novi ugovor](#), RSI (decembar 2016); [Radnik Jure: Odvedu vas u sobu i ostave da sedite po šest sati](#), Crno na belo (april 2017); [Godine represije nad sindikalnim aktivistima u kompaniji Jura](#), Mašina (maj 2020); [Jura: Bez posla 30 radnika, ostali su otišli sami](#), Direktno (februar 2021) [Otpušteni radnici Geoksa: Nismo verovali u ono što se najavlivalo još pre godinu dana](#), Danas (avgust 2021).

34 US Department of State, 2024 Trafficking in Persons Report: Serbia <https://www.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/serbia/>

35 Radnici su potpisali ugovore o radu sa firmom registrovanom u SAD (Idea Capital LLC), koja je zaključila Ugovor o tehničkoj saradnji sa srpskom kompanijom („GPD Nikolić“ Kraljevo) koja je podizvođač radova na jednoj deonici građevinskog projekta. Ovim dvema kompanijama upravlja ista osoba.

36 Izazovi dodeljivanja statusa žrtve trgovine ljudima u Republici Srbiji, ASTRA-Akcija protiv trgovine ljudima, februar 2022. godine <https://shorturl.at/rSbF6>

Koliko nas se (ne)tiču nove EU inicijative: Direktiva o dužnoj pažnji za održivo poslovanje (CS3D)

Srbija se već duži niz godina nalazi u procesu pridruživanja Evropskoj uniji i, kako bi ostvarila ovaj cilj, kontinuirano se sprovodi usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa *EU acquis*. Pored toga, nadležni organi Srbije treba da pažljivo prate nove inicijative Evropske unije i planiraju i sprovode usklađivanja koja će dodatno uticati na obaveze Srbije tokom procesa pristupanja.

Direktiva o dužnoj pažnji za održivo poslovanje (Corporate Sustainability Due Dilligence Directive)

Službeni glasnik Evropske unije je 9. jula 2024. godine, objavio konačni tekst Direktive o dužnoj pažnji za održivo poslovanje³⁷ (*Corporate Sustainability Due Dilligence Directive* ili skraćeno **CS3D**). Države članice EU imaju rok da do **26. jula 2026.** godine pripreme i donesu zakone, neopise i administrativna dokumenta neophodna za usklađivanje sa Direktivom.

Svrha Direktive je **unapređenje zaštite životne sredine i ljudskih prava u EU i na globalnom nivou**. Usklađena je sa međunarodnim standardima rada i ljudskih prava, i postavlja određene obaveze kompanijama u pogledu sprečavanja i smanjenja negativnih uticaja na ljudska prava i životnu sredinu.

Kako funkcioniše dužna pažnja (*due dilligence*) u oblastima koje reguliše Direktiva?

Due dilligence je proces koji treba da omogući kompanijama da:

- identifikuju,
- spreče,
- ublaže i
- uzmu u obzir stvarne i potencijalne negativne uticaje svog poslovanja

Direktiva se odnosi na velike kompanije iz EU i trećih zemalja, sa predviđenom progresivnom primenom, u zavisnosti od veličine kompanija. Cilj je obezbediti da poslovni modeli budu usklađeni sa principima održive ekonomije i ograničavanje globalnog zagrevanja. U prvoj fazi primene Direktiva obuhvata kompanije sa više od 1.000 zaposlenih i prometom većim od 450 miliona evra, sa primenom koja bi trebalo da se širi kroz globalne lance vrednosti.

Posebno se naglašava **odgovornost kompanija** da primenjujući princip dužne pažnje (*due dilligence*) osiguraju usklađenost svojih dobavljača, filijala i partnera u lancu vrednosti sa pravilima direktive, čime se garantuje odgovornost u slučaju kršenja ljudskih prava i standarda zaštite životne sredine. Direktiva predviđa da kompanije treba **preduzmu mere** za usklađivanje svog poslovanja sa ciljevima održivosti i smanjenjem efekata klimatskih promena. Takođe, predviđeno je da će nepoštovanje ovih obaveza dovesti do sankcija, uključujući kazne u visini do 5% neto prometa kompanije.

Širenje primene Direktive trebalo bi da uključuje partnere i dobavljače, čak i iz trećih zemalja, pa tako i Srbije. To znači da će indirektno mnogo više kompanija širom regiona i u globalnim lancima vrednosti biti obuhvaćeno Direktivom.

Od kompanija se očekuje posvećenost, uključujući uspostavljanje dijaloga i konsultacija sa zainteresovanim stranama, dok će usklađenost sa direktivom trebalo da bude kriterijum za dodelu ugovora i javnih koncesija.

Pod zainteresovanim stranama podrazumevaju se kompanije i korporacije, dobavljači, radnici, državne institucije, organizacije civilnog društva, investitori, potrošači, i međunarodne organizacije.

Očekivani uticaj Direktive na položaj radnika

Direktiva takođe uvodi obavezu uspostavljanja **mehanizama za podnošenje pritužbi** (*grievance mechanisms*) koji bi trebalo da omogući radnicima i drugim zainteresovanim stranama u lancu vrednosti, da prijave kršenja ljudskih prava ili štetne prakse i rizike u vezi sa životnom sredinom. Ovi mehanizmi bi trebalo da budu pristupačni, transparentni i pouzdani, kako bi omogućili radnicima i lokalnim zajednicama da zaštite svoja prava i traže odgovornost kompanija u slučaju kršenja. Implementacija ovih mehanizama je ključna kako bi se osiguralo da kompanije ne ostanu samo na identifikaciji negativnih uticaja i svedenom odabiru aktivnosti u svrhu njihovog sprečavanja, već i da pruže odgovarajuću zaštitu i naknadu onima na koje utiče njihovo poslovanje.

Povezanost Direktive sa državama koje imaju značajan izvoz ka EU

Primena **Direktive** može imati značajan uticaj na zemlje poput Srbije koje imaju značajan izvoz prema državama članicama EU, iz sledećih razloga:

1. **Proširenje obaveza za kompanije u Srbiji:** Kompanije u Srbiji koje su deo lanca snabdevanja evropskih korporacija mogle bi biti suočene sa strožim zahtevima u pogledu zaštite ljudskih prava i ekoloških standarda. EU kompanije će biti obavezne da osiguraju da njihovi dobavljači, uključujući i one iz Srbije, poštuju pravila koja se odnose na ljudska prava, radne uslove i zaštitu životne sredine.
2. **Potencijalne promene u poslovanju:** Domaće kompanije, koje izvoze u EU, trebalo bi prilagoditi svoje poslovanje kako bi ispunile nove standarde. Ta prilagodavanja trebalo bi da uključi aktivnosti i troškove

³⁷ Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 Text with EEA relevance, <https://shorturl.at/e3SKp>

A dark blue world map with a grid of latitude and longitude lines. Overlaid on the map are twelve yellow stars arranged in a circle, representing the European Union flag. The acronym 'CSDDD' is written in large, bold, yellow letters across the center of the map.

CSDDD

Corporate Sustainability Due Diligence Directive

za implementaciju novih procedura, obuku radnika i menadžmenta kao i unapređenje nadzora nad uslovima rada i poslovanja.

- 3. Mogućnost za unapređenje standarda:** Primena Direktive može da predstavlja priliku za unapređenje standarda u domaćim kompanijama i jačanje konkurentnosti na evropskom tržištu. Kompanije koje se prilagode novim zahtevima mogle bi poboljšati svoju poziciju i osigurati stabilan pristup EU tržištu.
- 4. Moguće pravne i finansijske posledice:** Kompanije koje ne budu poslovale u skladu sa novim zahtevima mogle bi da se suoče sa pravnim i finansijskim posledicama, uključujući gubitak ugovora, gubitak reputacije, pa čak i sankcije od strane EU partnera.
- 5. Uvođenje grievance mehanizama:** Promene u poslovanju bi trebalo da uključe uvođenje mehanizama za podnošenje pritužbi, što bi radnicima u Srbiji otvorilo **novi kanal za**

prijavu nepoštovanje i kršenje prava ili ekoloških standarda. Na duže staze, uvođenje ovakvog mehanizma bi trebalo da doprinese povećanju transparentnosti i odgovornosti u poslovanju domaćih kompanijama, ali i dodatne obaveze za njih, u smislu uspostavljanja, održavanja i poštovanja ovih mehanizama.

Ukratko, primena CSDDD Direktive trebalo bi da, na duže staze, podstakne značajne promene u poslovanju kompanija u Srbiji koje su deo globalnog lanca vrednosti EU, namećući obavezu i više standarde u pogledu ljudskih prava i zaštite životne sredine.

ASTRA je krajem 2022. godine objavila uporednopravnu analizu⁴ i analizu domaćih propisa sa predlogom za poboljšanje domaćeg zakonodavnog okvira, kada je u pitanju **dužna pažnja i odgovornost u lancu snabdevanja u kontekstu suzbijanja trgovine ljudima.**

Svrha analize bila je da se prateći kvalitetna rešenja iz drugih država (Nemačka, Francuska, itd.), kao i analizom postojećeg okvira u Srbiji, ponude konkretni predlozi o tome šta je moguće unaprediti u strateškom i zakonodavnom okviru Srbije, kako bi se sveukupni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, unapredio.

Imajući u vidu očekivane posledice primene Direktive o dužnoj pažnji za održivo poslovanje, nalazi i preporuke analize potvrđuju svoju aktuelnost i važnost, i **trebalo da bi da budu polazna tačka** u planiranju daljih aktivnosti svih zainteresovanih strana u oblasti zaštite ljudskih i radnih prava i životne sredine.

Zapažanja i preporuke

U kontekstu sve većeg priliva radnika migranata u Srbiju, postavlja se pitanje o načinima unapređenja njihove zaštite i sprečavanja eksploatacije. Potrebno je posvetiti posebnu pa-

žnju stvaranju sigurnog i pravičnog radnog okruženja, kao i efikasnom sprovođenju postojećih zakonskih okvira.

Glavna zapažanja:

- 1. Najzastupljeniji profili stranih radnika:** Prikupljeni podaci identifikovali su heterogenost radnika migranata što predstavlja izazov u definisanju ključnih podataka za njihovo praćenje.
- 2. Značaj javno dostupnih podataka:** Transparentni, provereni i tačni podaci su važni za realno sagledavanje obima strane radne snage i percepciju javnog mnjenja.
- 3. Digitalizacija procesa izdavanja dozvola:** Digitalizovani proces izdavanja radnih dozvola može olakšati prikupljanje, obradu podataka i praćenje trendova.
- 4. Važnost kvalitativnih istraživanja:** Kvalitativna istraživanja, fokus grupe i strukturisani intervjui su važni za prikupljanje podataka o motivaciji radnika, uslovima rada i integraciji u lokalne zajednice.
- 5. "Siva zona" zapošljavanja:** Postoji značajan broj stranih radnika koji rade bez dozvole za rad, što se delom može pratiti kroz rad vaninstitucionalnih pružalaca usluga i istraživanja nevladinih organizacija i akademske zajednice.
- 6. Rast broja izdatih dozvola za rad:** Broj izdatih dozvola za rad se značajno povećao od 2020. do 2023. godine, ali ne obuhvata sveukupni broj stranih radnika zbog zakonskih izuzetaka i sezonskog rada.
- 7. Nedovoljno sprovođenje inspekcijских nadzora i limitirana ovlašćenja inspekcije rada:** Mali broj

inspektora rada i ograničen domet raspoloživih ovlašćenja u poređenju sa brojem izdatih radnih dozvola, kao i visok broj stranih radnika bez dozvole.

Preporuke

1. Jačanje regulatornog okvira

- **Kontinuirano unapređenje zakonodavnog okvira, kao i primene:** Ažurirati i sprovesti radne zakone koji regulišu radna prava kako bi se osiguralo da sveobuhvatno pokrivaju prava radnika migranata, uključujući sigurne radne uslove, poštene plate i pristup zdravstvenoj zaštiti.
- **Regulisanje agencija za zapošljavanje:** Sprovesti strože kontrolu regulacije i mehanizme nadzora agencija za zapošljavanje kako bi se sprečila eksploatacija i osigurala transparentnost u procesima zapošljavanja. Uspostaviti sistem akreditacije za sertifikovanje etičkih agencija.

2. Poboljšanje nadzora i sprovođenja

- **Inspekcije rada:** Povećati učestalost i obim inspekcija rada u sektorima sa visokom koncentracijom stranih radnika. Osigurati da inspektori budu obučeni da prepoznaju znake eksploatacije i zloupotrebe, kao i da dosledno primenjuju ovlašćenja.
- **Saradnja sa policijom:** Povećati saradnju između inspektora rada i policije kako bi se efikasno borili protiv trgovine ljudima i prinudnog rada.

3. Unapređenje saradnje institucija i civilnog sektora

- Omogućiti efikasnu razmenu informacija, ali i upućivanje, informisanje i pružanje usluga inostranim radnicima/cima.

4. Jačanje kapaciteta za prikupljanja i dostupnosti podataka:

- Prikupljati i javno objavljivati podatke razložene po vrstama radnih dozvola, državljanstvu radnika, sektorima rada i teritoriji gde se rad obavlja.
- Pratiti i analizirati korelaciju između broja izdatih viza za duži boravak u svrhu zapošljavanja i broja izdatih privremenih boravaka po osnovu rada.

5. Unapređenje izveštavanja:

- U izveštaje NSZ uključivati podatke o vrstama poslova za koje su izdane različite radne dozvole, kao i regionalnu raznolikost u izdavanju dozvola.
- Struktura godišnjih izveštaja NSZ treba da obuhvati podatke o vrstama poslova koje državljani svake zemlje obavljaju, kako bi se lakše pratili sektori sa povećanim rizikom od potencijalne radne eksploatacije.

6. Usluge podrške za strane radnike

- **Pravna pomoć i podrška:** Uspostaviti specijalizovane centre za podršku koji pružaju pravnu pomoć, prevodilačke usluge i savetovanje za radnike migrante. Osigurati da strani radnici imaju pristup informacijama o svojim pravima na njihovim maternjim jezicima.

- **Programi za zaštitu žrtava:** Razviti programe za zaštitu i oporavak žrtava trgovine ljudima i eksploatacije, uključujući siguran smeštaj, prevod, medicinsku negu i druge potrebne usluge.

7. Javno informisanje i zalaganje

- **Kampanje za podizanje nivoa svesti i informisanosti:** Pokrenuti kampanje za podizanje svesti stručne i šire javnosti kako bi se informisali poslodavci i strani radnici o zakonskim pravima i odgovornostima, sa ciljem smanjenja eksploatacije i podsticanja adekvatnije prakse.

- **Uključivanje više aktera:** Angažovati organizacije civilnog društva, sindikate i privatni sektor u dijalogu i zajedničkim naporima za povećanje zaštite radnika migranata.
- **Pokrenuti kampanje za podizanje svesti o pravima stranih radnika,** mogućnosti povezivanja sa domaćim sindikatima i bolje informisanosti i stranih, ali i domaćih radnika.

8. Korišćenje podrške EU i najboljih praksi

- **Korišćenje resursa EU:** Iskoristiti EU sredstva i programe

tehničke pomoći namenjene poboljšanju upravljanja migracijama i zaštiti radnika. Učestvovati u EU programima za obuku i izgradnju kapaciteta.

- **Korišćenje inicijativa EU:** Unaprediti korišćenje dostupnih mehanizama i pratiti formiranje novih, za prijavljivanje slučajeva, praćenje i izveštavanje o stanju ljudskih i radnih prava.
- **Usvajanje najboljih praksi:** Učiti od najboljih praksi zemalja članica EU u regulaciji radne migracije i zaštiti radnika migranata, i inkorporirati ih u srpske politike i okvire.

Zaključak

Povećanje priliva radnika migranata u Srbiju predstavlja izazov, ali i priliku za unapređenje sistema zaštite i borbu protiv eksploatacije. Iz perspektive organizacija koje se bore protiv trgovine ljudima i svih oblika eksploatacije, posebno je važno osigurati da se zakonodavni okvir stalno unapređuje i dosledno sprovodi. Ovo uključuje intenziviranje inspeksijskih nadzora, bolju saradnju sa policijom i jačanje kapaciteta za prepoznavanje i procesuiranje slučajeva eksploatacije.

Takođe, važno je prepoznati i podržati važnost organizacija civilnog društva

u prikupljanju podataka, izveštavanju o kršenju prava, i pružanju podrške žrtvama. Ove organizacije mogu poslužiti kao most između radnika migranata i državnih institucija, omogućavajući efikasniji odgovor na slučajeve eksploatacije. Bez obzira na postojeće izazove, implementacija preporuka iz ovog dokumenta može značajno doprineti stvaranju sigurnijeg okruženja za radnike migrante, smanjujući rizike od trgovine ljudima i eksploatacije.

Organizacije koje se bave borbom protiv trgovine ljudima i eksploatacije igraju

ključnu ulogu u ovom procesu, ne samo kroz direktnu pomoć žrtvama, već i kroz zagovaranje sistemskih promena koje će doprineti dugoročnoj zaštiti radnika migranata u Srbiji.

Kombinacijom efikasnih politika, snažne međusektorske saradnje i korišćenjem resursa i najboljih praksi iz EU, moguće je stvoriti održiv sistem zaštite koji će osigurati poštovanje prava svih radnika, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost.

Za dalje čitanje o radnoj eksploataciji - istraživanja, slučajevi, analize

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.2(497.11)

343.431-058.64(497.11)

343.85:343.352(497.11)

КРУНИЋ, Јасмина, 1974-

Prevenција трговине људима у сврху радне експлоатације и заштита страних радника у Србији : предлог за унапређење јавних политика / [Јасмина Крунић]. - Београд : Astra - Акција против трговине људима, 2024 (Вршач : VKV povez). - 26 str. : ilustr. ; 21 cm

Тираж 50. - Напомене и библиографске reference уз текст.

ISBN 978-86-84889-72-2

а) Јавне политике -- Србија б) Жртве трговине људима -- Заштита -- Србија в) Корупција -- Сузбијање -- Србија

COBISS.SR-ID 152754697

